

KARIKATURA U DJEČJEM STVARALAŠTVU

Mahić, Veronika

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:927132>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

KARIKATURA U DJEČJEM STVARALAŠTVU

VERONIKA MAHIĆ

SPLIT, 2024.

Sveučilište u Splitu

Filozofski fakultet Split

Odsjek za učiteljski studij

Predmet: Metodika nastave likovne kulture 1

Diplomski rad

Karikatura u dječjem stvaralaštvu

Studentica:

Veronika Mahić

Mentor:

doc.dr.sc. Dubravka Kuščević

Split, rujan 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Karikatura	2
2.1. Vrste karikature i njezina tematska raznolikost	5
3. Povijest karikature u svijetu	10
4. Povijest karikature na području Republike Hrvatske	16
4.1. Poznati Hrvatski karikaturisti	20
4.1.1. Pjer Križanić	20
4.1.2. Emanuel Vidović	22
4.1.3. Ico Voljevica	23
4.1.4. Srećko Puntarić	25
4.1.5. Oton Reisinger	26
5. Značaj karikature	27
5.1. Umjetnički značaj karikature	27
5.2. Društveni značaj karikature	29
5.3. Karikatura u dječjem odgoju i obrazovanju	30
6. Metodologija istraživanja	31
6.1. Predmet, cilj, istraživački zadatci i hipoteze istraživanja	31
6.2. Opis uzorka	33
6.3. Postupak i opis istraživanja	33
6.4. Instrumenti istraživanja i metode obrade podataka	43
6.5. Rezultati i rasprava	44
6.6. Zaključak istraživanja	50
7. Zaključak	51
8. Literatura	54

9. Sažetak

57

10. Prilozi

59

1. Uvod

Karikatura je specifičan oblik umjetničkog izraza koji koristi humor i pretjerivanje za prikazivanje ljudi i situacija na satiričan način. Ovaj umjetnički izraz ima sposobnost uhvatiti bitne karakteristike subjekta, te ih prikazati na jedinstven način. Karikature često funkcioniraju kao moćno sredstvo društvene kritike, zabave i umjetničkog izraza.

Ovaj diplomski rad podijeljen je u dva dijela. U prvom dijelu, teorijskom, raspravljat će se o pojmu karikature, uključujući različita tumačenja i etimologiju riječi. Nadalje, bit će obrađene vrste karikatura te njihov značaj. Osim toga, u teorijskom dijelu detaljno će se obraditi razvoj karikature kroz povijest, kako u svijetu tako i u Hrvatskoj. Spomenut će se najpoznatiji hrvatski karikaturisti, njihovi radovi i doprinosi umjetnosti. Također prikazat će se društveni i umjetnički značaj karikature te kako se karikatura može implementirati u nastavu Likovne kulture.

U drugom, empirijskom dijelu rada, predstavljeno je istraživanje *Karikatura u dječjem stvaralaštvu*, koje je provedeno u jednoj osnovnoj školi u gradu Splitu, u dvama trećim razredima te u jednom četvrtom razredu. Cilj istraživanja je ispitati učeničke preferencije i mišljenja o karikaturi u nižim razredima osnovne škole. Istraživanje je obuhvatilo rješavanje anketnih upitnika, dječje radove te stavove djece nakon oblikovanja karikatura.

Cilj je ovoga rada prikazati mogućnosti uključivanja karikature u nastavu Likovne kulture u prva četiri razreda osnovne škole. Nastavni predmet Likovna kultura pripada umjetničkom i društveno-humanističkom odgojno-obrazovnom području (Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije, 2019). Karikatura može obogatiti nastavu Likovne kulture u prva četiri razreda osnovne škole. Kao vizualni medij koji koristi humor i simboliku, omogućava učenicima da na jednostavan način istraže složene društvene odnose. Uključivanjem karikature u nastavu, učenici razvijaju kritičko mišljenje, prepoznaju stereotipe i uče kako umjetnost može komentirati stvarnost. Crtanjem i slikanjem karikatura, učenici razvijaju svoju kreativnost, empatiju i razumijevanje društvenih tema, što doprinosi njihovom osobnom i socijalnom razvoju.

2. Karikatura

Pojam karikature može se definirati na različite načine, a hrvatski povjesničar umjetnosti Frano Dulibić razlikuje karikaturu u širem i užem smislu. U užem smislu karikatura se posebno odnosi na portretnu karikaturu, dok u širem smislu obuhvaća ono što je uobičajeno poznato kao „geg-karikatura“ ili „crtani vic“. Međutim, Dulibić radije koristi termin „situacijska karikatura“ (Dulibić, 2005a). Prema Dulibiću (2005) karikatura se u užem smislu može odrediti kao vizualni prikaz koji koristi pretjerivanje, iskrivljavanje i umanjivanje prirodnih obilježja kako bi se stvorio duhovit ili apsurdan prikaz subjekta. Svrha je karikature zabaviti ili kritizirati, često korištenjem humora, ironije, satire i metaforičkih situacija.

Kao što je već navedeno, najčešća namjera karikature je postići dojam smiješnoga. Također, bit karikature je njena sličnost s objektom, a ujedno i različitost. Sličnost s objektom omogućava njegovo prepoznavanje, a komični učinak proizlazi iz usporedbe stvarnog objekta s njegovim prikazom. Većina karikatura ne doseže višu razinu likovnog ostvarenja, većina ih ostaje na razini duhovite ilustracije. U kiparstvu i slikarstvu karikatura je vrlo rijetka, njezina su područja crtež i grafika (Bencetić, 2014).

Kvaliteta karikature ovisi i o psihološkoj i o tehničkoj izvedbi karikature. Umjetnik prilikom stvaranja karikature može jednom crtom prikazati cijeli izraz lica, njegovu osobnost i karakter. To uključuje tehničku stranu karikature koju se ne smije zanemarivati. Nadalje, glavni zadatak karikaturista je da dobro prouči osobu koju će prikazati i opazi sve važne detalje kako bi je što bolje prikazao. Vještine primjećivanja detalja karikaturista moraju biti vrlo visoke kako bi karikatura bila uspješna. Karikaturist će nevažne dijelove odstraniti, a mane koje primijeti prenaglasiti. Osim prikazivanja jedne osobe, karikaturom se može prikazati i cijela situacija. U tom slučaju, umjetnik u toj situaciji priča cijelu priču, raspoloženje tih ljudi i samu bit situacije. Karikatura je često prikaz društva, njegovih vrlina i mana. Ljudi se pronalaze u karikaturalnim prikazima. Nekada se oraspolože jer im je smiješno, a nekada osjete blagu nervozu. Nije lako priznati sam svoje mane ili još teže da te druge osobe po tome primjećuju. Karikatura nam može pomoći da osvijestimo svoje nedostatke i da ih s osmjehom prihvatimo (Uvodić, 2009).

Kako je istaknuto u Hrvatskoj enciklopediji, karikatura je izvedena iz talijanske riječi caricare, što znači „pretjerivati“, a podrazumijeva namjeran i pretjeran prikaz razlikovnih atributa koji se

nalaze u pojedincima, pojavama, događajima, predmetima itd. (Hrvatska enciklopedija, Karikatura). S obzirom na navedenu etimologiju ne začuđuje što se početci karikature mogu pratiti od talijanske umjetničke obitelji, odnosno od braće Carracci koji su živjeli u 17. stoljeću (Dulibić, 2004). Utjecaj na izbor glagola caricare za pojam karikatura možda su imali i slični pojmovi kao što su talijanska imenica carattere, koja u prijevodu znači „karakter“ ili španjolska riječ cara, što znači „lice“.

Pretpostavlja se da je pojam „karikatura“ prvi put upotrijebio Giovanni Atanasio Mosini u djelu *Diverse figure* objavljenom 1646. godine (Dulibić, 2005). Često se karikatura koristi kao oblik društvene, političke ili moralne kritike, predstavljajući iskrivljenu perspektivu i služeći kao oblik izrugivanja. U području likovne umjetnosti karikatura uključuje namjerno iskrivljavanje stvarnosti kako bi se stvorio osjećaj apsurd (Hrvatska enciklopedija, Karikatura).

Britanski istraživač Lachlan R. Moyle (2004; prema Bencetić, 2014) ne daje preciznu definiciju pojma karikatura no poziva se na druge autore i nudi općenito shvaćanje karikature kao umjetničke manipulacije deformacijom u svrhu satire. Ta se manipulacija postiže pretjerivanjem, iskrivljenjem, promjenom položaja, metamorfozom ili kombinacijom tih tehnika. Moyle (2004; prema Bencetić, 2014) naglašava da je situacijska karikatura kompliciranija u svojoj komunikaciji u usporedbi s portretnom karikaturom. Uključuje korištenje znakova, simbola, književnih i povijesnih referenci, vizualnih analogija i pisanog teksta.

Karikatura, prvenstveno povezana s ilustracijama i grafikama, služi reprodukciji u tiskanim medijima. Kroz novinsku karikaturu može se pronaći jezgrovit prikaz neke aktualne teme, popraćen jasnim izražavanjem određenog stajališta ili zaključka o toj temi. Kao vizualni oblik komunikacije karikatura učinkovito prenosi ideje koje bi moglo biti izazovno artikulirati riječima. U početku je karikatura služila kao oblik zabave za umjetnike i višu klasu sve do 19. stoljeća. Međutim, s pojavom tiskanih medija karikatura je postala dostupna široj javnosti, stekavši popularnost zbog satire i razotkrivanja političke, društvene i moralne korupcije te slabosti unutar pojedinaca, društvenih skupina ili društva u cjelini (Dulibić, 2005a).

Važno je napomenuti da pismenost nije preduvjet za razumijevanje karikature. Uključivanje tekstualnih komponenti u karikature je rijetkost, a ako ih ima, obično se sastoje od sažetih izjava koje mogu razumjeti pojedinci nepismenih vještina. Za učinkovitu analizu karikatura ključno je

shvatiti elemente koje one obuhvaćaju i uzeti u obzir njihov kontekst, uključujući publikaciju u kojoj su predstavljene i ciljnu publiku (Moyle, 2004; prema Bencetić, 2014).

Za pravilno tumačenje karikature bitno ju je ispitati u kontekstu njezinog povijesnog i društvenog okruženja, uzimajući u obzir napredak u tehnikama tiska te različite društvene i kulturne čimbenike. Karikature često prate značajna politička, društvena i kulturna događanja, zbog čega je ključno sagledati specifične povijesne okolnosti u kojima su nastale (Dulibić, 2009). Bez razumijevanja konteksta mnoge karikature gube svoje značenje s vremenom, osobito političke karikature. No, postoje i teme koje ostaju aktualne, provokativne i duhovite bez obzira na protok vremena (Dulibić, 2005b). Pri analizi karikatura važno je obratiti pozornost na povijesne i društvene uvjete u kojima su nastale, jer se one smatraju „subjektivnim“ aspektima komičnoga. Osim toga, važno je prepoznati da različita društvena razdoblja, društvene klase i lokalne zajednice mogu imati različita tumačenja humora, koja se međusobno mogu uvelike razlikovati (Kris, 1970; prema Bencetić, 2014). Međutim, karikature također sadrže književni koncept poznat kao „između redaka“, koji se u kontekstu karikature odnosi na humor koji postoji izvan samog crteža (Hadžić, 1998).

Bilo da se nalaze u knjigama ili novinama, karikature djeluju na više razina istovremeno, bacajući novo svjetlo na događaje, nudeći alternativne perspektive o složenim temama, dajući komentare na aktualne međunarodne događaje i potvrđujući ili izazivajući ustaljene stereotipe o različitim skupinama (Moyle, 2004; prema Bencetić, 2014). S vremenom su novinske karikature evoluirale u učinkovite političke komentare koji često prenose više značenja od ozbiljnog uvodnika ili članka o istoj temi. Učinkovitost dobro izvedene karikature leži u njezinoj sposobnosti da pametno i sažeto prenese kritičko mišljenje (Hadžić, 1998).

Prikaz karikatura u medijima varira ovisno o učestalosti objavljivanja, primjerice dnevno, tjedno ili mjesečno. Nadalje, postoji razlika između karikatura objavljenih kao razglednica, koje obuhvaćaju širi raspon tema i imaju dugotrajniju privlačnost, i onih stvorenih za intimniju publiku prijatelja i poznanika, koje mogu razumjeti samo odabrani. Karikature se često smatraju autentičnijim odrazom stvarnosti u usporedbi s drugim oblicima umjetnosti. Kris (1970; prema Bencetić, 2014) tvrdi da karikatura može uhvatiti bit osobe čak i učinkovitije nego ta osoba samu sebe, sugerirajući da je karikatura više psihološki mehanizam, a ne samo oblik umjetnosti.

2.1. Vrste karikature i njezina tematska raznolikost

Proučavajući literaturu o karikaturi, postaje jasno da postoji nedostatak kategorizacije izvan osnovne podjele na portretnu i situacijsku karikaturu. No, Dulibić (2004) je na temelju vlastitih istraživanja te s obzirom na tematske elemente i namjenu razvio podjelu karikatura na različite vrste. Njegova je podjela i tipološke i tematske naravi, a usredotočuje se na podjelu karikatura u užem i širem smislu, odnosno na portretne i situacijske karikature. Portretna karikatura uključuje prikaz pojedinca, dok situacijska karikatura prikazuje veću društvenu jedinicu kao što je obitelj, grupa, klasa ili društvo (Dulibić, 2005a). Ajanović (2008, 47), pak, smatra da ne postoji značajnija razlika između te dvije karikature osim što kod situacijske karikature „umjesto određene osobe, model i motiv neki historijski događaj ili prepoznatljive okolnosti vezane su uz čovjekov život i svijet“.

U okviru portretne karikature postoje dvije glavne vrste: karikatura lica ili poprsja i karikatura cijele figure. Rijetki su primjeri koji se ne uklapaju u te dvije kategorije, jer je cilj karikaturista jasno definiran. U karikaturi lica težište je na psihološkom proučavanju karaktera koje se postiže preuveličavanjem ili djelomičnom transformacijom crta lica. Prikaz cjelovitog lika zahtijeva razumijevanje karikiranog pojedinca (Dulibić, 2005a). Prema Chadburnu i suradnicima (2009), ključne komponente karikature lica su oči, nos i usta. Isključivim korištenjem ta tri elementa može se postići jasna sličnost s prikazanom osobom. Zanimljivo je da se pojedinci u početku teško identificiraju sa svojim karikaturalnim prikazom (Chadburn i sur., 2009). Osim hvatanja crta lica, karikaturist naglašava prenaplašene fizičke osobine poput debljine, mršavosti, grbavosti ili ukočenosti. Također su prikazani neproporcionalni dijelovi tijela, poput kratkog vrata, dugih nogu ili prevelikih stopala. Karikaturist na duhovit način ističe karakteristične pokrete, često se fokusirajući na geste rukama ili jedinstvene načine hodanja, poput korištenja štapa. Taj oblik karikature nadilazi detaljnu psihološku analizu lica i umjesto toga razigrano „komentira“ cijelu osobu, vizualno hvatajući njezine životne navike. Međutim, utjecaj tih karikatura bio je ograničen tijekom vremena njihovog nastanka, osim ako su prikazivale nacionalno ili međunarodno priznate ličnosti. Takve karikature u početku cijenio je prije svega krug pojedinaca koji su poznavali karikiranu osobu, jer su samo oni mogli točno procijeniti koliko je karikaturist dobro uhvatio njihove jedinstvene karakteristike. Kao rezultat toga, te su karikature obično prikazivale istaknute članove društva i bile su izložene na

izložbama koje su privlačile velik broj posjetitelja (Dulibić, 2004). Primjer portretne karikature prikazan je na slici 1.

Slika 1. Emanuel Vidović, *Advokat*, 1911.

Za razliku od portretne karikature koja se bavi jednom osobom, situacijska karikatura prikazuje jednu cijelu zajednicu, društvo ili skupinu ljudi. To je humorističan ili satiričan prikaz ljudi, njihova izgleda, ponašanja i navika. Također to je i prikaz suvremenih događaja. Takva karikatura katkad može biti sastavljena od dvaju ili više crteža ali namjera joj je uvijek da izazove smijeh. Osnovna podjela situacijske karikature s obzirom na sadržaj je na društveno angažiranu karikaturu i karikaturu svakodnevice. Društveno angažirana karikatura odnosi se na određene ljude ili događaje, a kod karikature svakodnevice postoji figura ili figure koje su predstavnice svoje klase, spola ili dobi u svakodnevnim situacijama (Dulibić, 2009).

U društveno angažirane karikature spadaju politička karikatura, karikatura ekonomskog ili socijalnog stanja društva, karikatura određene klase društva ili određenog zanimanja, te sada u novije vrijeme ovdje spada i ekološka karikatura. Općenito društveno angažirana karikatura želi na humorističan način prikazati negativne strane društva, pogotovo političke negativnosti, te tako potaknuti društvo na promjene (Dulibić, 2005a).

Političke karikature obično se smatraju društvenim komentatorima aktualnih događaja te ne moraju biti uvijek duhovite, mogu nositi ozbiljan ton. Trenutno se za opisivanje političkih karikatura koriste izrazi 'karikatura u tisku' ili 'karikatura u novinama'. Te karikature služe kao sredstvo za ismijavanje i kritiziranje nesavršenosti političara, učinkovito predstavljajući oblik

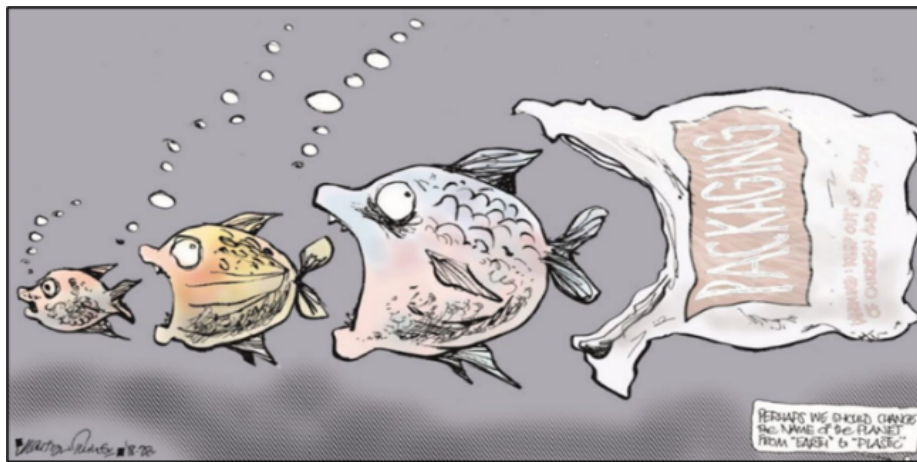
opozicije. Neki analitičari tvrde da karikature imaju sposobnost društveno umanjiti ili učiniti irelevantnim pojedince, određene društvene skupine ili čak cijele pojave. Ta karakteristika političkoj karikaturi daje veliku moć kao oružje protiv političkih i društvenih protivnika. Suštinska svrha političkih karikatura, prema kritičarima, jest služiti ključnoj demokratskoj ulozi promicanjem otvorenog društva, slobode izražavanja i poticanjem neovisnog razmišljanja. Političke karikature premošćuju jaz između politike i javnosti, čineći političke koncepte pristupačnijim i razumljivijim. Međutim, nisu sve perspektive političkih karikatura pozitivne. Neki tvrde da te karikature primarno odražavaju subjektivno stajalište karikaturista ili novinskih urednika, s ciljem utjecati na mišljenje čitatelja i konačno voditi njihove političke akcije. Zbog tih različitih stajališta, mnogi, posebice političari, vjeruju da karikature imaju moć utjecati na javno raspoloženje. Naprotiv, političar koji nije karikaturalan često se smatra politički nebitnim (Bencetić, 2014). Politička karikatura kao vrsta društveno angažirane karikature prikazana je na slici 2.

Slika 2. Leslie G., *Kennedy i Khrushchev su u meču obaranja ruku, u kojem nitko neće pobijediti*, 1962.

Društvena karikatura obuhvaća širok raspon društvenih ponašanja i identiteta. Često se smatra da političke i društvene karikature idu ruku pod ruku, s obzirom na to da se bave sličnim temama, npr. obje karikature mogu se baviti temom vjere. Međutim, postoji značajna razlika između političke i društvene karikature. Svrha političke karikature jest ismijavanje, razotkrivanje i skretanje pozornosti na pojedince, skupine ili organizacije uključene u društveni život i raspodjelu moći. S druge strane, društvena se karikatura primarno fokusira na društvene teme i

proces, s malo interesa za politička pitanja. Neki tvrde da se politička karikatura može promatrati kao oblik društvene karikature. Mnogi komentatori i karikaturisti smatraju da je temeljna funkcija društvene karikature razotkrivanje i kritika namjera, apsurdna i proturječna suvremenog društva. Društvena karikatura nije ograničena na aktualna događanja – njezina je privlačnost često u bezvremenskim temama kao što su ljudska prava, međuljudski odnosi i obiteljska dinamika (Bencetić, 2014). Primjer društvene karikature kao vrste društveno angažirane karikature prikazan je na slici 3.

Slika 3. Turner, M., *Problem s otpadom*, 2022.

S druge strane, sredinom 19. stoljeća pojavljuju se karikature koje prikazuju svakodnevni život, prvenstveno namijenjene srednjoj i nižoj klasi, s isključivom svrhom pružanja zabave. Ti duhoviti prikazi često se vrte oko obiteljske dinamike, prikazujući različite stereotipe poput klasičnih sukoba svekrve i zeta ili kaotičnih odnosa između djece i njihovih majki. Osim toga, često se fokusiraju na određene profesije, uključujući liječnike, odvjetnike, zemljoposjednike, umjetnike, mesare i seljake. Pod okriljem karikatura iz svakodnevnog života postoji široki raspon podtema, kao što su erotske karikature, karikature s temom sporta i karikature s temom medicine (Dulibić, 2005a). Primjer svakodnevne karikature prikazan je na slici 4.

Slika 4. Nik Titanik 2021., primjer svakodnevne karikature

Odnos crteža i teksta još je jedan aspekt koji izdvaja karikature. Portretne karikature obično ne sadrže tekst, ali postoje slučajevi u kojima se tekst koristi za naglašavanje karakteristika osobe koja je prikazana. Situacijske karikature, pak, često imaju otisnut kratak tekst ispod crteža. Kada je riječ o povezanosti slike i teksta, situacijske se karikature mogu podijeliti u tri skupine. Prvu skupinu čine karikature bez teksta, gdje je likovni humor crteža u središtu, a svaki popratni tekst ili šala u drugom planu. U drugu skupinu spadaju karikature s crtežom koji podupire tekst, omogućujući čitatelju da u cijelosti shvati situaciju tek nakon čitanja teksta. Konačno, treću skupinu čine karikature u kojima dominira likovnost, a tekst služi kao glas sadržaja. U tim slučajevima tekst često odražava dijalektalni govor, strani jezik ili jedinstveni način govora (Dulibić, 2005b).

3. Povijest karikature u svijetu

Iako je svoj prepoznatljivi oblik dobila u novijim stoljećima, karikatura svoje korijene vuče još iz antičkih vremena. I prije no što je dobila svoje ime, karikatura je postojala u području likovne umjetnosti. Karikature ljudskog lika mogu se pratiti unatrag do pretpovijesti, s ranim primjerima pronađenim u idolima i ritualnim maskama, kao i u egipatskoj, grčkoj i rimskoj umjetnosti (Hrvatska enciklopedija, Karikatura), što se očituje u grčkim vazama, zidovima Herkulaneuma i Pompeja te spominjanjima grčkog karikaturista Pausona kod Aristofana i Aristotela. Osim toga, egipatsko slikarstvo inkorporiralo je karikaturu prikazujući političke ličnosti u životinjskom obliku, poput vukova ili lavova, na papirusima (Brnčić, 2005).

Tijekom srednjeg vijeka karikatura se javlja na različitim arhitektonskim elementima kao što su kapiteli, portali i korske klupe, kao i na marginama i minijaturama iluminiranih rukopisa (Hrvatska enciklopedija, Karikatura).

U renesansi su umjetnici poput Hieronymusa Boscha i Petera Bruegela koristili pretjerane portrete sporednih likova kako bi satirizirali običaje svojeg vremena. Takav umjetnički pristup omogućio je razigrano izrugivanje društvenim normama (Brnčić, 2005).

Počeci karikature u današnjem smislu te riječi mogu se pratiti od nastanka prve portretne karikature. Pojava građanske kulture u sjevernoj Italiji, posebice u Bologni krajem 16. stoljeća, dala je društveni okvir za rađanje prvih karikatura. Ta satirična umjetnička djela nastala su kao reakcija na renesansne ideale idealne, antičke ljepote i savršenih proporcija ljudskog tijela i lica (Ajanović, 2008). Annibale Carracci smatra se pionikom karikature (Brnčić, 2005). Primjer njegove karikature nalazi se na slici 5. Sva ranija djela u tom žanru, nastala prije kraja 16. stoljeća, prema Dulibiću (2005a) svrstavaju se u likovne satire, parodije, groteske ili druge oblike humora izraženog u umjetnosti. Dok je sačuvano tek nekoliko karikatura Annibalea Carraccija, nešto više je sačuvanih primjeraka djela njegova brata Agostina. Činilo se da su braća Carracci i oni koji su ih slijedili bili u potrazi za predahom ili odstupanjem od strogih propisa i običaja koje su sami sebi nametnuli stvarajući velika vjerska djela za svoje naručitelje. Smatra se da je namjera tih karikatura bila razonoda samim umjetnicima i njihovim prijateljima (Dulibić, 2009).

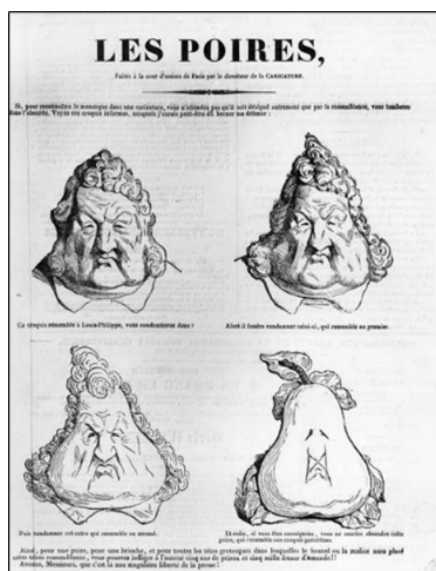
Slika 5. Annibale Carracci, List karikatura poznatih umjetnika njegovog vremena, (1560 - 1609).

Karikature su gotovo od samog početka te tijekom 17 i 18. stoljeća oživljene različitim crtačkim tehnikama, ali i umnožavane različitim grafičkim metodama. To je ostala standardna praksa sve do pojave litografije 1796. godine. Litografija je brzo stekla popularnost zbog svog jednostavnog postupka i mogućnosti proizvodnje velike količine otisaka. Nadalje, nudila je mogućnost stvaranja inovativnih oblika koji su točno odražavali prevladavajuće osjećaje tog doba (Dulibić, 2005b).

Do 17. stoljeća karikatura je bila gotovo isključivo talijanska umjetnička forma. Bolonjska škola, koju su osnovala braća Carracci uz bratića Lodovica Caeaccija, poznata je u svijetu umjetnosti. Ostali značajni predstavnici te škole su Il Guercino (Giovanni Francesco Barbieri) i Domenichino (Domenico Zampieri). Arhitekt i kipar Gian Lorenzo Bernini smatra se istaknutom figurom talijanske karikature 17. stoljeća. Priznanje zaslužuje i Pier Leon Ghezzi, prvi karikaturist portretista. No, žar prema talijanskoj karikaturi se smanjuje u drugoj polovici 17. stoljeća i tijekom 18. stoljeća. Međutim, upravo se u tom razdoblju karikatura širi u druge europske države (Dulibić, 2009).

Karikatura je doživjela procvat tijekom 19. stoljeća, osobito u Francuskoj nakon revolucije 1830. godine (Brnčić, 2005). Tada se javljaju specijalizirane publikacije kao što su *La Silhouette*, *La Caricature* i *Le Charivari*. Značajni francuski karikaturisti tog doba jesu Charles

Philipon, Constantin Gys, Paul Gavarni i André Gill te Honoré Daumier (Dubulić, 2009). Tako je za vrijeme vladavine Luja Filipa francuski litograf Charles Philipon, ujedno i pokretač i urednik časopisa *La Caricature* i *Le Chaviari*, značajno utjecao na francusku karikaturu stvorivši renomiranu seriju portreta za časopis *Charivari*. Naime, autor je na četiri portreta domišljato kraljevo lice usporedio s oblikom kruške. Ta ideja, iako ne sasvim originalna, poprimila je subverzivnu narav kad se primijenila u političkom kontekstu (Brnčić, 2005; Dulibić, 2009). Philiponova karikatura francuskog kralja Luja Filipa prikazana je na slici 6.

Slika 6. Charles Philipon, karikatura kralja Luja- Filipa (1773-1850), iz novina „Le Charivari“

Nadalje, André Gill je vjerojatno prvi karikaturist poznat po tome da je na patuljastim tijelima prikazivao velike glave. Takav je način prikazivanja figura odgovarao Gillovu iznimnom talentu za portretnu figuru (Dulibić, 2009). Ipak, vrhunac karikature u tom je razdoblju dosegao francuski slikar i grafičar Honoré Daumier. Podigao je karikaturu na razinu široko prihvaćenog sredstva umjetničkog izražavanja. Iznimna Daumierova nadarenost u grafičkoj prilagodljivosti, proporciji i transformaciji karaktera omogućila je karikaturi da postane najpouzdaniji kroničar tog doba (Brnčić, 2005). „Daumier je za vrijeme Drugog carstva stvorio likove Roberta Macairea, inkarnaciju sotonskog u čovjeku, i Ratapoila, bonapartističkog agenta provokatora, personifikaciju društvenog zla, što je najvjerojatnije prvi lik takve vrste koji simbolizira klasne ili narodne političke stavove“ (Dulibić, 2009, 52). Također, napravio je poznatu karikaturu

francuskog kralja Louisa Philippea kao Gargantue, zbog koje je osuđen na šestomjesečni zatvor (Dulibić, 2009).

U Njemačkoj karikatura poseban procvat doživljava nakon 1840. godine, odnosno u vrijeme kada se osnivaju satirički i humoristični časopisi kao što su *Fliegende Blätter* u Münchenu, *Leuchtkugeln* ili *Kladderadatsch* u Berlinu te *Eulenspiegel* u Stuttgartu (Ajanović, 2008). Kako je antiparlamentarizam jačao, a Bismarck preuzimao vlast, politička karikatura je nestajala, stvarajući mjesto za pojavu društvene karikature, koja je u tom razdoblju doživjela značajan razvoj. Wilhelm Busch, koji je situacijsku karikaturu doveo do krajnje jednostavnosti, ističe se kao najistaknutija osoba društvene karikature tog vremena. Njegov je najpoznatiji rad strip-serijal *Max und Moritz* započet 1865. godine smatra se početkom stripa u suvremenom smislu, a značajno je utjecao i na početke stripa u Hrvatskoj. Potkraj 19. stoljeća Njemačka je postigla i društvenu i političku stabilnost, stvarajući okruženje pogodno za oživljavanje neovisnih i kritičkih komentara o javnim stvarima. To je doba svjedočilo usponu utjecajnog njemačkog satiričnog časopisa *Simplicissimus*, koji je 1896. godine utemeljio Theodor Heine (Dulibić, 2009; Bencetić, 2014).

Karikatura je i u Italiji sredinom 19. stoljeća doživjela preporod, i to zahvaljujući publikacijama poput milanskog *Lo spirito foletto* i torinskog *Il fischiotto* u kojem je objavljivao Virginio, najpoznatiji talijanski politički karikaturist. U drugoj polovici 19. stoljeća pojavili su se časopisi poput bolonjskog *Povera*, torinskog *Il Pasquina* i napuljskog *Arlecchina*. Potkraj 19. stoljeća popularnost su stekli milanski *L'asino* i rimski *Il Travaso* (Dulibić, 2009).

Upravo se druga polovica 19. stoljeća smatra zlatnim dobom karikature (Ajanović, 2008). Nijedna društvena klasa nije bila pošteđena ismijavanja, s obzirom na to da su i rojalisti te pripadnici svećenstva i plemstva postali meta karikaturista. Međutim, zbog određenih ograničenja karikaturisti su prilagodili svoj pristup prelaskom s izravnih napada i prikaza političkih osoba poput Napoleona I., Luja XVIII., Karla X. i Napoleona III. na satiriziranje društvenih običaja. Teme karikatura u 19. stoljeću obuhvaćale su pojedince najrazličitijih društvenih slojeva, uključujući pustolove i boeme. Uspjeh karikature može se zahvaliti njezinoj sposobnosti da precizno prikaže proturječja unutar buržoazije. Utjelovljujući paradoksalnost stvarnosti, pružala je sveobuhvatan prikaz njezinih sukobljenih aspekata (Brnčić, 2005).

Sredinom 19. stoljeća počeo je izlaziti i po mnogima najznačajniji časopis u povijesti karikature, točnije engleski magazin *Punch* (časopis je dobio ime po engleskoj verziji imena Pulcinella, odnosno imena koji je nosio popularni lik iz talijanske komedije *dell'arte*). Časopis je izlazio od 1841. pa sve do 1992. godine. U tom su se časopisu karikature profilirale u punom smislu te riječi te su postale poznate pod nazivom *cartoons*, što je današnji naziv za situacijsku karikaturu. Zasluge za stvaranje prve takve karikature prepisuju se Johnu Leechu koji je 1843. izradio karikaturu ismijavajući pretjeranu raskoš bogate elite tijekom otkrivanja skica murala za zgradu londonskog parlamenta. Leech je ukupno nacrtao više od 3000 karikatura (Bencetić, 2014). Nakon Leecha vodeći karikaturisti *Puncha* bili su Richard Doyle, John Tenniel, Edward Linley Sambourne, Harry Furniss, George du Maurier, Charles Keene, Phil May te Edward Tennyson Reed (Dulibić, 2009). Leechova poznata situacijska karikatura prikazana je na slici 7.

Slika 7. John Leech, situacijska karikatura *Materija i sjena* (*Substance and Shadow*) iz 1843.

U razvoju engleske karikature u 19. stoljeću svakako treba spomenuti i časopis *Vanity Fair* koji se specijalizirao za portretnu karikaturu, a najvažniji suradnici bili su Carlo Pellegrini Ape i Leslie Ward Spy. Ti su karikaturisti objavljivali smiješne, glavate i kolorirane figure na pozadini koja je gotovo u cijelosti bila crne boje. Takve su figure bile iznimno popularne te su često uokvirene visjele na zidovima privatnih kuća (Dulibić, 2009).

Početak 19. stoljeća u SAD-u karikatura gotovo da nije bila poznata. Prvi humoristični časopis s karikaturama bio je *American Comic Almanac* pokrenut 1841. godine. Ubrzo se nakon tog časopisa javio i *Punchinello*. Poznati američki majstor karikature koji je djelovao u drugoj polovici 19. stoljeća bio je Thomas Nast. On je sedamdesetih godina 19. stoljeća postao priznati

majstor satiričnih prikaz vezanih za određenu osobu, zbog čega je postao poznat kao otac američke političke karikature. Nast je važan za povijest karikature jer jasno i uvjerljivo pokazuje kako se pomoću karikature s vlasti može srušiti neki političar. Naime, zahvaljujući Nastovim karikaturama zbog golemih prijevara koje je počinio političar William Marcy Tweed zvani Boss osuđen je na zatvorsku kaznu te je umro u zatvoru. Osim toga, smatra se da je Nast zaslužan za kreiranje simbola Republikanske i Demokratske stranke, odnosno slona i majmuna koji se još i danas koriste. U drugoj polovici 19. stoljeća u SAD-u djelovao je i humoristični časopis *Puck* u kojem su karikature objavljivali Joseph Kepler i Bernhard Gilliam (Dulibić, 2009).

U početku je karikatura služila kao oblik zabave za umjetnike i elitu, ali je tijekom 19. stoljeća doživjela transformaciju. Potkraj tog stoljeća karikaturisti su se sve više uključivali u sferu tiskanih medija, što im je olakšalo i ubrzalo rad. Zamjena litografije bila je usko povezana s fotomehaničkom tehnikom koja je omogućila vrhunsku kvalitetu reprodukcije. Kako su se naklade novina i časopisa širile, dopirući do sve veće i raznovrsnije publike, karikatura je stjecala popularnost kao umjetnička forma. Osim toga, u početku je karikatura stajala nasuprot strogim pravilima „visoke“ umjetnosti, no kako je 19. stoljeće napredovalo, ti su kontrasti postupno blijedjeli, što je rezultiralo ugradnjom karikature i groteskne stilizacije kao stilskih elemenata u umjetnička kretanja prve polovice 20. stoljeća (Dulibić, 2005b).

Gotovo je nemoguće obuhvatiti sve značajne doprinose europskoj i svjetskoj karikaturi 20. stoljeća. Dok se zapadnoeuropski i američki umjetnici često prepoznaju kao najutjecajniji u razvoju karikature tijekom prošlog stoljeća, važno je odati priznanje i doprinosu umjetnika iz drugih krajeva. Među američkim karikaturistima posebno se ističu Robert Minor, Ralph Barton, Herb Block i Bill Mauldin (Bencetić, 2014). Značajni engleski karikaturisti s početka 20. stoljeća su Max Beerbohm, David Low i Ronald Searl, dok se od francuskih karikaturista ističu Jean Cabut, Rene Petillon, Jean Plantu i Jean-Marc Reiser. Na području njemačke karikature početkom 20. stoljeća pojavljuju se dva značajna imena: Olaf Gulbransson, poznat po svojim satiričnim prikazima Hitlera (smatra se autorom jedne od prvih Hitlerovih karikatura) te Georg Grosz, istaknuta ličnost političke satire. U međuvremenu se SAD istaknuo na polju američke karikature sredinom 20. stoljeća s mnoštvom časopisa i kongresa posvećenih toj umjetničkoj formi, kao i značajnim brojem aktivnih karikaturista. Među njima su bili James Thurber, Charles Addams, Peter Arno, Saul Steinberg i David Levine.

Ruska karikatura također je imala svoje istaknute ličnosti, poput Borisa Jefimova i Kukrinika, koji su bili pod utjecajem trojice ruskih karikaturista aktivnih 1920-ih: Mihaila Kupryanova, Porfirija Krilova i Nikolaja Sokolova. Ti su se umjetnici fokusirali na političku karikaturu, posebno na antinacističke karikature (Dulibić, 2009).

Nakon Prvog svjetskog rata teme koje se istražuju u karikaturi odražavale su prevladavajuće gorko poslijeratno raspoloženje, a poratne karikature prikazivale su političke krize i međunarodne zavjere. Početak Drugog svjetskog rata potaknuo je karikaturiste u istočnoj Europi i Njemačkoj na snažnu reakciju protiv uspona nacizma, dok je karikatura u Francuskoj postupno prešla u funkciju informativnog sredstva (Brnčić, 2005).

S pojavom nihilističkog dadaističkog pokreta nakon dvaju svjetskih ratova postaje evidentno da je suštinski ironijski odmak potreban karikaturi još više došao do izražaja (Brnčić, 2005). Međutim, kako je druga polovica 20. stoljeća odmicala, relevantnost i privlačnost karikature postupno jenjava, s obzirom na to da ju je isprva zasjenio uspon stripa, a potom i pojava elektroničkih medija (Dulibić, 2005b).

Pad naklade humorističkih i satiričnih časopisa doveo je do prelaska značajnog broja crtača u strip i filmsku industriju. Prelazak na digitalne medije dodatno je pridonio smanjenju popularnosti karikature u tradicionalnom tiskanom obliku, jer se pojavio novi stil računalno crtane karikature (Dulibić, 2005b). Osim toga, groteska i karikatura postali su uobičajeni u različitim oblicima vizualne kulture, umjetnosti i dizajna, što je rezultiralo smanjenjem značaja karikature (Hlevnjak i sur., 2013).

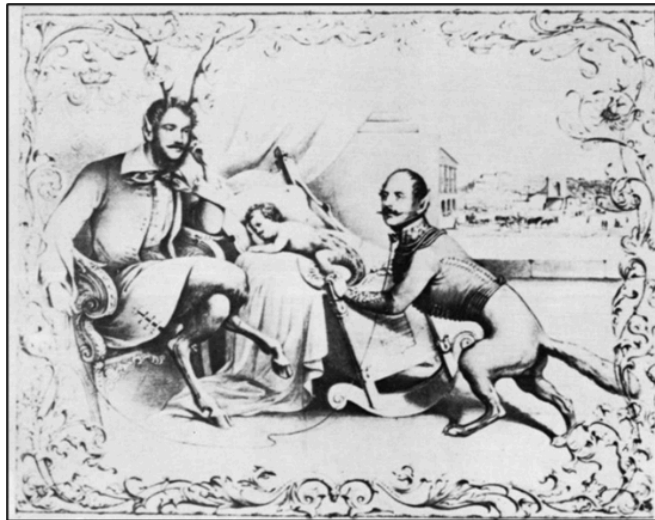
4. Povijest karikature na području Republike Hrvatske

Hrvatska je kroz povijest povremeno išla ukorak s zapadnim trendovima, no češće je s različitim stupnjem zakašnjenja pratila određene pojave. Taj se trend može uočiti i u području karikature. Karikatura se na području današnje Republike Hrvatske javlja relativno kasno, tek sredinom 19. stoljeća, što je značajna suprotnost zapadnoj Europi. Za prvu definiciju karikature trebalo je proći još pola stoljeća. Tako je tek 1903. godine dr. Franjo pl. Marković u svom utjecajnom djelu *Razvoj i sustav opće estetike* odredio karikaturu kao pretjerani kontrast u izgledu i ponašanju od racionalnog „ja“. Karikatura stoji nasuprot karakterističnoj osobini, koja

je temeljni element ljepote. Kada su različite osobine iskrivljene ili unakažene, a još uvijek zadržavaju jasan privid stvarnosti, osobito kada se neprivlačne osobine uvećavaju kako bi se istaknuo pravi karakter ili značaj osobe nastaje karikatura (Dulibić, 2009).

Zakašnjeli nastanak karikature u Hrvatskoj može se pripisati strogoj cenzuri koju je nametnuo austrougarski režim i izazovima vezanim za dobivanje dozvola za opremu za litografsko umnožavanje. Ti problemi s cenzurom prevladavali su među svim različitim populacijama Austro-Ugarske Monarhije (Dulibić, 2009).

U Hrvatskoj je najstariji litografski list s elementima karikature poznat kao *Mađaron u kolijevci* (*Magyar in der Wiege*). Ta litografija, nastala između 1843. i 1846. godine, prikazuje Lajosa Kossutha, bana Franju Hallera i dijete u kolijevci, a likovi su svi djelomično pretvoreni u životinje. Za to umjetničko djelo zaslužan je Ivan Janko Havliček (Dulibić, 2009). Karikatura je prikazana na slici 8.

Slika 8. Ivan Janko Havliček, *Mađaron u kolijevci*, (1846. i 1848).

Prvo hrvatsko humoristično glasilo uopće bio je *Podravski jež*, koji je objavljen u ožujku 1862. u Varaždinu. Dragutin Antolek-Orešek bio je i izdavač i urednik tog lista. Prvi broj *Podravskog ježa* tiskan je u dvije tisuće primjeraka (Horvatić, 1975). U razdoblju do 1900. godine izlazili su brojni časopisi kao što su *Zvekan*, *Humoristički list*, *Bič*, *Vragoljan* i *Novi zvekan*, a među kojima su mnogi naginjali pravaškim ideologijama. U tom su razdoblju razvoja hrvatske karikature značajan doprinos dali karikaturisti Ferdo Quiquerez u časopisu *Bič*, Marko

Antonini u *Čuku* i Josif Danilovac u *Vračkom gotgetaču* (Dulibić, 2009). Zanimljivo je da mnoge karikature iz tog razdoblja nisu bile potpisane. Prema Dulibiću (2009), moguće je da iza nepotpisanih umjetnina stoje slikari i grafičari poput Josipa Franje Mückea, Michaela Stroya, Ivana Zaschea, Nikole Mašića i Ivana Nepomuka Schauffa.

Dulibić (2009) smatra da je od 1900. do 1906. godine trajalo drugo razdoblje u razvoju hrvatske karikature. Riječ je o prijelaznom razdoblju koje je obilježilo djelovanje časopisa kao što su *Satir*, *Čauš* i *Knut* (Dulibić, 2009). Horvatić (1975) navodi da je 1901. godine pokrenut časopis *Satir* te da je tijekom ljeta te godine u *Narodnim novinama* izašao članak Antuna Gustava Matoša o poznatom francuskom karikaturistu Daumieru. U tom je članku Matoš hvalio Daumiera, ali je i slavio umjetnost karikature u cjelini. Umjetnički pečat hrvatskoj karikaturi dao je Menca Clement Crnčić u publikaciji *Satir*, označivši kraj jedne i početak druge epohe. Taj je prijelaz otvorio put modernoj karikaturi čiji su primjeri radovi objavljeni u zagrebačkom časopisu *Kopriva* i splitskom časopisu *Duje Balavac* (Horvatić, 1975).

Novo, zlatno doba hrvatske karikature započelo je u lipnju 1906. godine pokretanjem zagrebačke *Koprive*. Tijekom više od trideset godina (časopis je prestao izlaziti 1939. godine) taj je časopis hrvatskoj karikaturi ne samo omogućilo punu eksponiranost, već je i uzdigao njezinu umjetničku kvalitetu (Horvatić, 1975; Dulibić, 2008). Dulibić (2009) navodi da je to najproduktivnije razdoblje u razvoju hrvatske karikature obilježilo mnoštvo talentiranih karikaturista, od kojih su brojni stalno surađivali s *Koprivom*, poput Josipa Račića, Slavka Vereša, Branimira Petrovića, Pjera Križanića, Božidara Uzeleca, Tomislava Kolombara, Ljudevita Kara itd.

Splitski časopis *Duje Balavac*, pak, počeo je izlaziti dvije godine poslije *Koprive*. Taj je časopis donosio raznolik niz karikatura koje su davale komentare o događajima u Splitu i Dalmaciji. Većinu ovih karikatura pratili su stihovi, uglavnom pisani u „ich“ formi, ostavljajući dojam da govore sami subjekti karikatura. Povremeno su ti stihovi služili kao duhovita poruka upućena osobi prikazanoj na karikaturi, a neki su ispisani čak i na talijanskom jeziku. (Dulibić, 2003). U splitskom časopisu objavljivane su karikature izvrsnih crtača kao što su Josip Račić, Emanuel Vidović, Branko Frano Angeli Radovani, Branimir Petrović, Slavko Vereš i dr. (Horvatić, 1975).

Veliki utjecaj na hrvatsku međuratnu novinsku karikaturu imali su umjetnici kao što su Pjer Križanić, Sergej Mironović, Franjo Maixner, Andrija Maurović, Petar Papp, Ivo Režek,

Antun Motika i mnogi drugi. Na tragu *Koprive*, humoristično-satirični tjednik *Kerempuh* (koji je izlazio od 1945. do 1965. godine) postaje značajna tiskovina u području karikature, a Zlatko Bourek i Miljenko Stančić njegovi su najistaknutiji predstavnici. Kako je vrijeme odmicalo, karikaturisti su svoje mjesto sve više pronalazili u nedjeljnim humorističnim rubrikama dnevnih novina (Horvatić, 1975).

Prema Dulibiću (2005b), u jugoslavenskoj karikaturi nakon Drugoga svjetskog rata došlo je do pomaka fokusa gdje tekst, ideja ili kratka dosjetka dobiva sve veći značaj, dok je crtež ostao relativno pojednostavljen kroz višedesetljetni rad brojnih karikaturista. U komunističkoj Jugoslaviji, ali i u drugim komunističkim državama karikatura je bila „angažirana“ jer je služila kao politički agitator. Tijekom prvih godina nakon Drugog svjetskog rata angažirane karikature prvenstveno su prikazivale radnike koji vitlaju metlama ili čekićima kako bi srušili unutarnje i vanjske protivnike. Kroz taj vizualni medij vlast se, maskirajući djelovanje u interesu naroda, obratila svojim protivnicima. Hadžić (1998) tvrdi da su te karikature imale ulogu sudaca te da su imale značajnu težinu u svom portretiranju. Međutim, od kasnih šezdesetih godina prošlog stoljeća, nakon Rezolucije Informbiroa karikature su u komunističkoj Jugoslaviji počele istraživati širi raspon tema te su usvojile raznolikiji pristup. Ipak, treba napomenuti da se u njima nije sagledavalo ni kritiziralo političko djelovanje državnog vrha (Bencetić, 2014).

Od 1964. do 1974. kao umjetnički pokret javlja se Zagrebačka škola karikature koja okuplja članove *Studentskog lista* i *Poleta*. Taj je pokret karakterizirala odsutnost riječi u njihovim vizualnim prezentacijama i fokus na snažne slike, što ga je razlikovalo od tradicionalnih novinskih karikatura. Prihvatili su crni humor i apsurdnu karikaturu, uključivši elemente pop arta. Značajni predstavnici tog pokreta jesu Ratko Petrić, Ivan Pahernik, Fedor Kritovac, Jakob Mirković, Zlatko Bastašić, Ivan Vitez i Milovan Kovačević (Hlevnjak, 2013).

Mnogi hrvatski/jugoslavenski crtači bavili su se raznim oblicima animacije, poput stripa, animacije knjiga, slikovnica, reklamne animacije, a neki su se okušali i u filmskoj animaciji. Značajan broj pionira i istaknutih animatora Zagrebačke škole crtanog filma svoje je karijere započeo praveći karikature za novine i časopise. Među najuspješnijim crtačima i animatorima jesu Nedeljko Dragić, Dušan Vukotić, Zlatko Grgić, Borivoj Dovniković, Joško Marušić i Radivoj Gvozdanović (Ajanović, 2008).

Među uglednim hrvatskim karikaturistima koji su djelovali u drugoj polovici 20. stoljeća ističe se Oton Anton Reisinger. U *Vjesniku* se od 1960. do 1993. godine objavljivao njegov

nadaleko priznati dnevni strip *Pero*. Proslavljen kao najuspješniji karikaturist u Hrvatskoj, dobio je brojna priznanja u zemlji i inozemstvu. Nadalje, Ico Voljevica sa svojim *Grgom* stekao je vjernu sljedbu među čitateljima *Večernjeg lista*. U *Večernjem listu* proslavio se i Srećko Puntarić, i to karikaturom *Felix* koja izlazi od 1995. godine. Iako se prvenstveno ističe kao autor animiranih filmova, Joško Marušić također radi karikature, i to za *Slobodnu Dalmaciju* i *Vijenac*. Među novom generacijom hrvatskih karikaturista ističe se Nikola Plečko, poznat kao Nik Titanic, koji je postigao veliki uspjeh korištenjem digitalne tehnologije u stvaranju karikatura. Nik Titanic pokazuje svoj talent objavljujući karikature za novine *24sata* (Okčić, 2017).

Domete karikature kao umjetničkog medija u Republici Hrvatskoj treba analizirati u kontekstu njezine pripadnosti srednjoeuropskom kulturnom prostoru. Uz to, nužno je istražiti političke i društvene okolnosti u kojima se karikature pojavljuju, kao i recepciju kod publike te potencijalne čimbenike koji doprinose cenzuri (Dulibić, 2005).

4.1. Poznati Hrvatski karikaturisti

U prethodnom su poglavlju spomenuti brojni hrvatski karikaturisti koji su djelovali od početka razvoja karikature na prostoru današnje Republike Hrvatske sve do novijih hrvatskih karikaturista od kojih neki još uvijek svakodnevno objavljuju svoje karikature u dnevnom tisku. U ovom se poglavlju analiziraju radovi odabranih hrvatskih karikaturista, počevši s onima koji su svoje karikature objavljivali u časopisima *Kopriva* i/ili *Duje Balavac* do suvremenih hrvatskih karikaturista.

4.1.1. Pjer Križanić

Od osnutka *Koprive* Pjer Križanić (1890. – 1962.) stalni je suradnik tog zagrebačkog časopisa. U vrijeme kada je časopis osnovan Križanić je bio student na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Međutim, njegovo aktivno djelovanje u tom časopisu, uz povremene prekide tijekom Prvog svjetskog rata (kada je služio vojni rok) započinje 1913. godine kada je postao njegov stalni suradnik. Nakon rata, točnije 1918. godine Križanić je preuzeo ulogu urednika *Kopriva* te je nastavio objavljivati svoje karikature do 1922. godine. Njegove su

karikature izrazito politički nabijene (Dulibić, 2021). U njima je često prikazivao i satirizirao društvene ideje (Dulibić, 2009). Križanićevi „preciznim linijama oblikovani likovi zaustavljeni su u pokretu, u trenutku koji traje, u trenutku koji bi trebao odraziti misao koja dominira likovima i prostorom u kojem se nalaze. Kao portretni karikaturist, nenametljivom gestom, kao i izrazom lica, pogađa bit karaktera karikirane osobe“ (Dulibić, 2021, 73). U Križanićevim karikaturama fokus je na bitnim elementima: likovima, objektima i prostoru. Njegove kompozicije posjeduju osjećaj čistoće, ravnoteže i ritma, dok je prikaz prostora pojednostavljen i dvodimenzionalan. Takvo pojednostavljenje ima dvije svrhe: povećati jasnoću poruke i stvoriti razliku od stvarnog prostora, naglašavajući da je to područje karikature. To pokazuje umjetnikovo duboko razumijevanje medija. Naime, sam Križanić, poznat po svojim političkim karikaturama, vješto je kombinirao elemente portreta i situacijske karikature kako bi kritički analizirao postupke političara. Nadalje, svojim je karikaturama domišljato reagirao na događanja unutar umjetničke i novinarske zajednice (Dulibić, 2021). Primjer takve karikature jest karikatura pod naslovom *Iz novinarskog društva* objavljena 1919. godine u *Koprivama*, a koja je prikazana na slici 9.

Slika 9. Pjer Križanić Karikatura, *Iz novinarskog društva*, 1919.

Križanić je od 1922. godine djelovao u Beogradu, isprva radeći za *Novi list*, da bi potom postao karikaturistom *Politike*. Godine 1935. sudjelovao je u pokretanju humorističnog lista *Ošišani jež*. Svojim vještim i psihološki pronicljivim karikaturama pomno je pratio i oštro komentirao razna društveno-politička zbivanja, posebno se fokusirajući na negativne političke pojave. Dao je i doprinos na polju likovne kritike. Tijekom svog stvaralaštva objavio je tri zbirke karikatura: *Naše nevolje* (1923.), *Kuku Todore* (1926.) i *Protiv fašizma* (1948.). U spomen na Križanića 1965. objavljena je zbirka karikatura *Pjer* (Hrvatska enciklopedija, Križanić, Pjer).

4.1.2. Emanuel Vidović

Među karikaturistima koji su svoje karikature u zlatno doba hrvatske karikature objavljivali u splitskom časopisu *Duje Balavac* značajno je izdvojiti Emanuela Vidovića (1870 – 1953.) (Uvodić, 2009). Vidović je (uz Antu Katunarića te Virgila Meneghella Dinčića) jedan od osnivača tog splitskog časopisa (Dulibić, 2003). Vidović je u *Duji Balavcu* od 1908. do 1912. godine pod pseudonimom Rode objavio 51 karikaturu. Iako je časopis ponovno izlazio od 1921. do 1923. godine, Vidović u tom razdoblju u *Duji Balavcu* nije objavljivao svoje karikature (Šegvić, 2010).

„Značenje Vidovića za karikaturu u Dalmaciji je golemo – njegovi suvremenici poput Uvodića smatrali su ga pokretačem suvremene karikature u Dalmaciji“ (Dulibić, 2009, 259). Iako su se u *Duji Balavcu* objavljivale razne vrste karikatura, Vidović, koji je poznat po rijetkom prikazivanju ljudskih figura u svojim umjetničkim djelima, odlučio se za prikazivanje istaknutih pojedinaca svoga vremena u svojim karikaturama. Šegvić (2010, 373) tvrdi kako Vidovićeve karikature posjeduju nepogrešivu „neponovljivu grafičku vrijednost“ te, unatoč svojoj dvodimenzionalnosti, odaju osjećaj trodimenzionalnosti. Treba spomenuti da su pojedinci prikazani kao „modeli“ na Vidovićevim karikaturama bili ugledni i cijenjeni muški stanovnici Splita i Dalmacije. To uključuje svećenike, političare, liječnike, novinare, suce, odvjetnike i razne druge umjetnike. Međutim, važno je napomenuti da obični pojedinci, poput ribara, radnika i drugih malih ljudi nisu prikazani na tim karikaturama, što nije značajka samo Vidovićevih karikatura, već i drugih karikaturista koji su objavljivali u *Duji Balavcu* (Šegvić, 2010). Vidovićeve karikature suca prikazana je na slici 10.

Slika 10. Emanuel Vidović, *Sudac*, 1908.

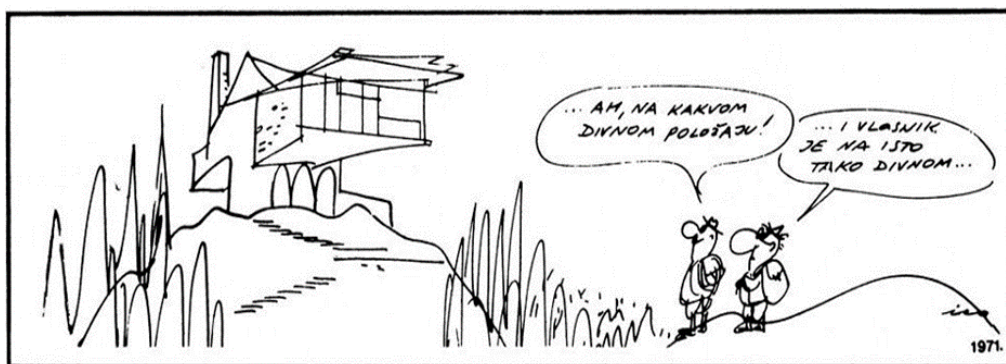
Vidovićeve karikature sastoje se pretežno od cjelovitih figura, prikaza profila i fronti. Takav pristup omogućuje Vidoviću da učinkovito uhvati bit svakog pojedinca kroz jasne obrise koji ostaju dosljedno jasni u njegovom radu. Na njegovim je karikaturama vidljivo blago povećanje glave ili preuveličavanje/minimiziranje pojedinih crta lica. Istovremeno Vidović pažnju posvećuje tijelu, pa na svojim karikaturama vješto ističe jedinstvene stavove, pokrete i položaje ruku i nogu, pritom posvećujući pozornost specifičnom odnosu glave i tijela svakog subjekta. Upravo unutar tog odnosa često leži prava komična priroda lika (Dulibić, 2003).

Vidovićeve karikature izlagane su na više izložbi, među ostalim na prestižnoj Izložbi jugoslavenskih umjetnika Dalmacije 1919., kao i na retrospektivnoj izložbi pod nazivom Emanuel Vidović 1870./1953. u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu 1971. godine (Šegvić, 2010).

4.1.3. Ico Voljevica

Ico (Ismet) Voljevica (1922. – 2008.) poznati je hrvatski karikaturist koji se proslavio duhovitim likom Grge. Voljevica je studirao arhitekturu na Sveučilištu u Zagrebu, ali se 1946. počeo baviti karikaturom kojom je ušao u hrvatsku povijest. Najpoznatiji je po svojem liku Grge, odnosno karikaturama koje su svojevrsni komentar aktualnih zbivanja. U početku se njegov rad mogao

pronaći u publikacijama kao što su *Kerempuh* (1950. – 1955.) i *Narodni list* (1955. –1961.), a kasnije u *Večernjem listu* (1962. – 2000.) (Hrvatska enciklopedija, Voljevicica, Ico). Grga je postao jedan od važnijih i dugovječnijih karikatura koje su izlazile u Hrvatskoj. Za Grgu je povjesničar umjetnosti Feđa Gavrilović naveo da je „debeljuškasti gospodin koji je desetljećima komentirao prvenstveno politiku i javnu upravu, ali i društvo i međuljudske odnose. On je birokrat, ali i žrtva birokracije, poput Kafkina Josefa K. Grga je građanin prodorna pogleda koji detektira sve društvene nepravde i apsurdne. Lucidan komentator koji, ponekad i bez riječi, daje dijagnozu društva. Pučki tribun i duh ovog mjesta i vremena koje živimo” (Marinić, 2022). Jedna Voljevicina karikatura Grge prikazana je na slici 11.

Slika 11. Ico Voljevicica, *Grga*, 1971.

Voljevicin likovni koncept karakteriziraju jednostavnost i jasnoća poruke. Naime, sve je pojednostavljeno stilizacijom koja vidljivu realnost svodi na osnovne činjenice. Pritom je Grga kao lik prikazan još jednostavnije od ostalih likova. Taj lik karakterizira golemi nos, male, ali izražajne oči, dvije tamne crtice koje predstavljaju obrve i jednostavne okrugle naočale koje naglašavaju pogled te krajnje jednostavna usta prikazana samo jednom crtom čiji položaj upućuje na Grgino raspoloženje. Grga je najčešće dobroćudno naivan, simpatičan, druželjubiv i duhovit. Sve te emocije vidljive su na Grginom licu koje se nalazi na gotovo celavoj glavi (na kojoj je samo nekoliko razbarušenih dlaka), a koja je uz pomoć podbratka srasla s njegovim okruglastim tijelom s kraćim nogama. Likovi oko Grge karikirani su na gotovo isti način, ali uz nešto više detalja. Kada je riječ o prostoru, Voljevicica je dosljedan u reproduciranju detalja te prikazuje samo one prostorne elemente koji pridonose poruci koju želi prenijeti (Dulibić, 2018).

Voljevica je također surađivao u humorističkoj reviji *Paradoks* šezdesetih godina prošlog stoljeća te je radio karikature društveno-političke i gospodarske tematike u *Privrednom vjesniku* u razdoblju od 1975. do 1982. godine (Hrvatska enciklopedija, Voljevica, Ismet (Ico)).

4.1.4. Srećko Puntarić

Srećko Puntarić (1952. –) hrvatski je karikaturist koji je poznat po kolumni Felix koja izlazi u Večernjem listu. U Zagrebu je završio studij strojarstva prije nego što je krenuo u uspješnu karikaturističku karijeru. Od 1975. godine objavljuje svoje karikature u raznim tiskovinama poput *Kerempuha* i *Sprinta*. Godine 1986. postaje stalni suradnik dnevnih novina, počevši od *Vjesnika* da bi kasnije prešao u *Večernji list*. U svojoj kolumni pod naslovom *Felix* Puntarić koristi lik Felixa da komentira aktualna društveno-politička i gospodarska pitanja na domaćem i na međunarodnom planu (Hrvatska enciklopedija, Puntarić, Srećko (Felix)). Karikatura Felixa prikazana je na slici 12.

Slika 12. Srećko Puntarić, karikatura *Felix*

Puntarićev likovni stil odlikuje se jasnoćom, čistoćom i jezgrovitosti. Likovni izričaj Puntarića prvenstveno je oblikovao glasoviti francuski karikaturist Jean-Marc Reiser, čiji je jedinstveni crtački stil i komičarski pristup Puntarić prilagodio vlastitom liku i osobnoj viziji humora. Kroz gotovo pola stoljeća javnog djelovanja Puntarić je svojim umjetničkim stilom ostao iznimno

dosljedan. Njegov prikaz Felixa održava primitivnu estetiku, što rezultira izrazito znatiželjnim likovima koji posjeduju određeni šarm i humor u svom nekonvencionalnom izgledu. Prikaz prostora pojednostavljen je do njegovih bitnih elemenata. Tipično, jedan crtež obuhvaća cijeli koncept, iako je povremeno ideja podijeljena u dva, tri ili četiri crteža, obično raspoređena u kvadratnom formatu (Hrvatska pošta, 2024).

Puntarić je sudjelovao na brojnim izložbama i festivalima karikature, dobitnik je više međunarodnih nagrada. Uz svoj karikaturistički rad, autor je i deset knjiga karikatura. Godine 1994. Puntarić je u Zagrebu osnovao Felix Fun Factory, galeriju posvećenu humoru i karikaturi (Hrvatska enciklopedija, Puntarić, Srećko (Felix)).

4.1.5. Oton Reisinger

Oton Anton Reisinger (1927. – 2016.), poznat kao Oto diplomirao je na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu 1960., a karijeru karikaturista započeo je 1945. godine. Od 1950. djelovao je kao stalni suradnik *Vjesnika*. Podjednako uspješan u crno-bijelim i kolorističkim karikaturama, Reisinger je objavljivao svoje radove u stranim novinama i časopisima kao što su *Punch*, *Quick* i *Panorama*. Reisingerove karikature uglavnom su bile usredotočene na političke i društvene događaje, uključivale su duhovite elemente (elemente gega) i prikazivale su njegov kulturni lik koji je nosio ime Pero. Pero je izlazio u *Večernjem listu* u rubrici karikatura od 1993. godine. Reisinger je autor nekoliko knjiga karikatura. Osim karikatura, Reisinger je radio i radijske plakate, reklame, ilustracije za knjige i animirane filmove. Kao priznanje za životno djelo dobio je 1983. Nagradu „Vladimir Nazor“ (Hrvatska enciklopedija, Reisinger, Oton Anton). Reisingerova karikatura *Bez riječi* prikazana je na slici 13.

Slika 13. Oton Reisinger, *Bez riječi*.

5. Značaj karikature

U okviru ovog poglavlja analizira se umjetnički i društveni značaj karikature, te kako se karikatura može implementirati u nastavu Likovne kulture u nižim razredima osnovne škole. Naime, osim što ima određenu umjetničku vrijednost, karikatura je važna kao realni prikaz i kritika određenog društva, a ponekad i kao kreator javnog mnijenja. Nadalje, karikatura svojom simbolikom i jednostavnošću učenike može učiti o raznim društvenim problemima, promjenama i o prihvaćanjima raznolikosti. Karikatura se može učinkovito povezati s ishodima koje učenici trebaju ostvariti u svom obrazovanju, jer karikatura kao „komentator društva“ služi kao moćno sredstvo za prenošenje poruka i informacija. Kroz karikaturu, učenici mogu istražiti i izražavati stavove o društvenim problemima, što ih potiče na kritičko promišljanje i razvijanje osobnih vrijednosti.

5.1. Umjetnički značaj karikature

Karikatura se izdvaja od drugih umjetničkih oblika zbog svojih jedinstvenih karakteristika, uključujući snažan društveni komentar, tematsku raznolikost i inherentnu vezu s pisanom riječi (Dulibić, 2005b). Svrha karikature nije reducirati, već se usmjeriti na ono što je bitno. To se postiže uklanjanjem suvišnih detalja, izdvajanjem bitnih elemenata i često preuveličavanjem njihove veličine radi isticanja (Ajanović, 2008).

Umjetnost se rijetko stvara i postoji isključivo radi same sebe ili radi ljepote. Umjesto toga, umjetnost često služi kao oblik propagande, promičući interese određenih društava, klika, političkih stranaka ili društvenih klasa. Samo povremeno, u vremenima političke stabilnosti ili kada se umjetnici osjećaju nepovezani sa stvarnošću, čini se da umjetnost postoji isključivo radi same sebe i ljepote. Međutim, čak i u tim slučajevima, umjetnost još uvijek ispunjava važne društvene funkcije djelujući kao prikaz moći i luksuzne dokolice (Hauser, 1977; prema Bencetić, 2014).

Nemoguće je klasificirati umjetničko djelo kao istinito ili lažno, valjano ili nevaljano, s obzirom na da se ne pridržava načela znanstvene doktrine koja se može definitivno dokazati ili opovrgnuti. Umjetnička djela izražavaju se korištenjem simbola koji služe kao oblik neizravne komunikacije. Ti simboli ne imenuju izravno stvari onakvima kakve jesu, već prikrivaju određene aspekte predmeta dok ističu druge. Tumačenje simbola može se uvelike razlikovati između tvorca i publike. Ta inherentna varijabilnost osigurava da umjetničko djelo uvijek ima višestruka značenja, čineći ga sve samo ne jasnim ili predvidljivim (Hauser, 1977; prema Bencetić, 2014).

Često se postavlja pitanje je li karikatura umjetničko djelo. Neki povjesničari umjetnosti smatraju da nije, ali oni su u manjini. Naime, većina se povjesničara umjetnosti slaže s time da se karikatura može smatrati umjetnošću. No, da bi se karikatura smatrala umjetničkim djelom, ona treba postići skladan spoj umjetničkog umijeća, filozofskog promišljanja kroz humor ili satiru i moralne perspektive stvaratelja (Klaić, 1996; prema Bencetić, 2014). Ako likovna svojstva karikature nadilaze vještinu zanatskog rješavanja karikaturalnog prikazivanja, ako karikatura posjeduje dobro usklađen odnos slike i teksta, odnosno forme i sadržaja, ako karikatura pruža do tada neviđeni pogled na poznata lica ili događaje, tada se može reći da se je likovni izraz karikature dosegao razinu koja se smatra umjetničkom (Dulibić, 2005b). Međutim, brojne karikature ne dosežu višu razinu likovnog ostvarenja (Hrvatska enciklopedija, Karikatura).

5.2. Društveni značaj karikature

Ključne karakteristike karikature, kao što su njezina aktualnost, jasnoća, kritičnost i humor, osvajaju široku publiku, dajući joj tako značajan društveni značaj. Karikatura služi kao kritičar i komentator društvenih događaja, a istovremeno i kao „ispušni ventil“ za čitatelje koji se bore da artikuliraju vlastite ideje, perspektive i nezadovoljstvo društvenim pojavama i pokretima. Posljedično, karikatura često postaje glas javnosti, ali može poslužiti i kao sredstvo vlasti ili vlasnika novina da oblikuju stavove i utječu na mišljenja i djelovanje opće populacije (Bencetić, 2014).

Čovjek je središnji subjekt karikature i humora. Ajanović (2008) tvrdi da je svaka karikatura povezana s čovjekovim svijetom, kao što ne postoji humor bez društva. Granice karikature poklapaju se s područjem fantastičnog, grotesknog i nadrealnog. U početku je karikatura bila usmjerena na isticanje fizičkih nedostataka, ali se u kasnijim fazama usmjerila na portretiranje pretpostavljenih osobina ličnosti.

Prema Ajanoviću (2008), svrha karikature nije pružiti točan prikaz stvarnosti, već ponuditi njezinu subjektivnu interpretaciju, čime se uspostavlja kao oblik društvenog komentara. „Svrha je karikature da se isticanjem karakternih osobina, poroka, slabosti ili nedostataka pojedinca, društva, pojedinih kulturno-povijesnih razdoblja i političkih aktualnosti djeluje kritički u društvenom, moralnom i političkom smislu“ (Proleksis enciklopedija). Važno je napomenuti da karikatura ne može postojati u fiktivnom području koje nije poznato ni njezinom kreatoru ni publici. Umjesto toga, ona proizlazi iz zajedničkog razumijevanja svijeta, „bacajući svjetlo“ na aspekte koje je publika prethodno skrivala ili previđala (Ajanović, 2008).

Karikature posjeduju nekoliko ključnih karakteristika: prkose prirodnom predstavljanju, potičući čitatelje na razmišljanje o različitim idejama i događajima prikazanim ili izostavljenim u portretiranim likovima; one pojednostavljaju složene situacije, pomažu u tumačenju i razumijevanju okolnosti koje okružuju događaj, dok uvode nove perspektive i senzacije u postojeća politička uvjerenja i stavove pojedinaca te se koriste u propagandne i mobilizacijske svrhe (Kotzé, 1988; prema Bencetić, 2014).

Kritika društva temeljna je funkcija uredničke karikature, posebno političke karikature, koja se često opisuje kao inherentno negativna zbog prikaza „neprijatelja“ u izrazito

nepovoljnom svjetlu (Caswell, 2004; prema Bencetić, 2014). Karikatura služi kao oblik implicitne kritike te bunta protiv vlasti i moći. Upravo zato često daje nevjerojatno točan i precizan prikaz društva i vremena u kojem je nastala (Ajanović, 2008).

5.3. Karikatura u dječjem odgoju i obrazovanju

Likovna kultura je interdisciplinarni predmet koji omogućava povezivanje sadržaja s raznim drugim predmetima i temama, uključujući međupredmetne teme (Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije, Republika Hrvatska, 2019). U ovom radu razmatrane su dvije međupredmetne teme, Osobni i socijalni razvoj te Građanski odgoj i obrazovanje, budući da se u njima obrađuju sadržaji koji se mogu povezati s karikaturom kroz nastavu Likovne kulture.

Međupredmetna tema Osobni i socijalni razvoj usmjerena je na potpuni razvoj djece i mladih, čineći ih zdravim, samopouzdanim, kreativnim i odgovornim osobama koje doprinose zajednici kroz suradnju i funkcionalnost. Ova tema naglašava važnost razvijanja razumnog ponašanja, interesa za osobno zdravlje i kvalitetu života, kao i sposobnost interakcije s društvom. Povezana je s pojmovima poput znanja, solidarnosti, identiteta, odgovornosti i uvažavanja, što pridonosi izgradnji osobnog i kulturnog identiteta učenika. Holistički pristup u ovoj međupredmetnoj temi pomaže učenicima da razviju osobni integritet, prepoznaju vlastite interese i kreativne potencijale te preuzmu odgovornost za svoj život i održivi razvoj društva. Ova međupredmetna tema je podijeljena u tri domene: Ja, Ja i drugi te Ja i društvo. Proučavanjem domena, može se uvidjeti da je u sve tri domene naglasak je stavljan na pojedinca, njegov osobni i socijalni razvoj (Kurikulum međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole, 2019).

Implementacija karikature kao vrste umjetnosti u ovu međupredmetnu temu, omogućuje učenicima da kroz vizualne prikaze i simboliku kritički razmišljaju o društvenim temama, razvijaju osjećaj prihvaćanja razlika te razvijaju empatiju. Također, učenici svoja nova stečena iskustva i znanja sami mogu prenijeti u svoje karikature. Kroz stvaranje karikatura, učenici mogu izraziti svoja mišljenja o osobnim i društvenim pitanjima, učeći tako prepoznati vlastite interese i

odgovornosti. Karikatura također može poslužiti kao alat u projektima i radionicama koje promiču osobni i socijalni razvoj.

Građanski odgoj i obrazovanje međupredmetna je tema kojoj je u središtu osposobljavanje učenika za aktivno i učinkovito sudjelovanje u društvenom životu. Cilj ove međupredmetne teme je oblikovati odgovorne članove razreda, škole, lokalne, nacionalne, europske i globalne zajednice. Građanski odgoj omogućuje učenicima da se bolje snalaze u društvu, grade samopouzdanje i pronalaze vlastite odgovore na aktualne društvene probleme. Kroz razvoj građanskih kompetencija, koje uključuju znanje, vještine i stavove, učenici postaju sposobni za uspješno sudjelovanje u demokratskoj zajednici. Unutar kurikulumuma za Građanski odgoj i obrazovanje, definirane su domene: Ljudska prava, Demokracija i Društvena zajednica. Sadržaji svih triju domene, učenike potiču na aktivno sudjelovanje u zajednici, prihvaćanje različitosti te na razvijanju osjećaja empatije. Kroz različite društvene aktivnosti stječu znanja, razvijaju vještine i oblikuju stavove o važnosti usklađivanja osobnih i zajedničkih interesa te sudjelovanja u izgradnji zajedničkog dobra (Kurikulum međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje, 2019).

Karikatura se vrlo jednostavno može implementirati u međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje, jer je moćan alat za prenošenje društvenih problema i pitanja. Kroz humor i satiru, karikature mogu ismijavati stereotipe, ukazivati na nepravde i poticati na promišljanje o potrebnim promjenama u društvu. Karikatura može pomoći učenicima da prepoznaju i razumiju kompleksnost društvenih odnosa te ih motivirati na aktivno sudjelovanje u zajednici s ciljem stvaranja pozitivnih promjena. Tako, karikatura ne samo da pomaže u razvijanju pozitivnih građanskih kompetencija, nego i promovira vrijednosti kao što su demokracija, ljudska prava i društvena odgovornost.

6. Metodologija istraživanja

6.1. Predmet, cilj, istraživački zadatci i hipoteze istraživanja

Predmet ovoga istraživanja je nastava Likovne kulture u nižim razredima osnovne škole.

Cilj istraživanja bio je ispitati učenike i učenice preferencije i mišljenja o karikaturi u nižim razredima osnovne škole.

U ovome je istraživanju postavljeno šest istraživačkih pitanja:

1. Ispitati poznaju li učenici/učenice nižih razreda osnovne škole likovni oblik - karikatura.
2. Ispitati preferiraju li učenici/učenice nižih razreda osnovne škole karikature kao oblik likovnog stvaralaštva.
3. Ispitati učenike/učenice nižih razreda osnovne škole što im se više sviđjelo, oblikovanje portretne ili situacijske karikature.
4. Ispitati koju likovnu tehniku učenici/učenice nižih razreda osnovne škole više vole pri likovnom oblikovanju karikatura.
5. Ispitati jesu li učenici/učenice zainteresirani za više ovakvih sati u nastavi likovne kulture i zbog čega.
6. Ispitati kako su se učenici/učenice osjećali tijekom crtanja i slikana karikatura.

U istraživanje se krenulo sa šest hipoteza:

H1 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole ne poznaju likovni oblik - karikatura.

H2 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole preferiraju karikature kao likovni oblik.

H3 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole preferiraju portretnu karikaturu više od situacijske karikature.

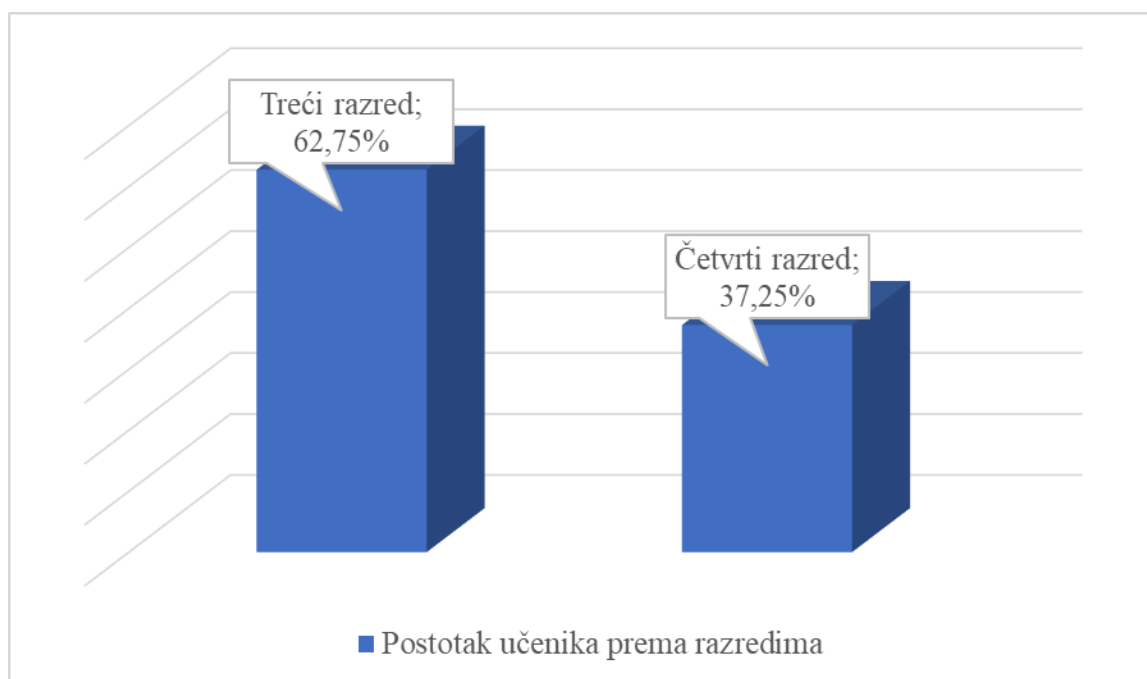
H4 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole preferiraju crtačke tehnike više nego slikarske tehnike prilikom oblikovanja karikature.

H5 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole žele više nastavnih sati na kojima će crtati i slikati karikature.

H6 Učenici/učenice su osjećali pozitivne emocije tijekom slikanja i crtanja karikatura.

6.2. Opis uzorka

U istraživanju je sudjelovalo 51 učenik/učenica iz jedne osnovne škole u gradu Splitu. Istraživanjem su bili obuhvaćeni učenici/učenice trećih i četvrtih razreda osnovne škole, od čega je 19 (37, 25%) učenika/učenica pohađalo četvrti razred, a 32 (62,75%) učenika/učenica je pohađalo treći razred (grafikon 1). Učenici/učenice su se rado odazvali sudjelovanju u istraživanju.

Grafikon 1. Postotak učenika/učenica prema razredima.

6.3. Postupak i opis istraživanja

Istraživanje je provedeno u veljači 2024. godine. Ukupno je održano šest nastavnih sati Likovne kulture. Istraživanje je provedeno u dva treća razreda i u jednomu četvrtom razredu. U svakom razredu održana su dva sata Likovne kulture. Na prvomu nastavnomu satu u svim razredima učenici su prije likovnog oblikovanja dobili anketu u kojoj su iskazali svoje

poznavanje karikature, a na drugomu su satu nakon likovnog oblikovanja riješili još jednu anketu.

Svaki nastavni sat započinjao je na isti način – objašnjavanjem pojma karikature te prikazom karikaturnih djela. Nakon toga slijedio je razgovor o karikaturi i sama motivacija za taj nastavni sat.

U nastavku nastavnog sata, detaljno su im objašnjeni likovni zadaci (za svaki razred posebno) te im prikazane reprodukcija umjetničkih djela na kojima su uočavali zadane likovne probleme.

Nakon toga slijedila je realizacija dječjih likovnih uradaka te vršnjačko vrednovanje istih.

Motivacija za sve nastavne sate provedena je u razgovoru s učenicima/učenicama. U nastavnim satima u kojima su učenici/učenice trebali oblikovati portretnu karikaturu, razgovaralo se o izgledu ljudskog lica, dijelovima lica, što na sebi ili prijateljima vole, što bi voljeli naglasiti a što sakriti, pre naglašavanju oblika koji u konačnici utječe na smiješan izgled karikature.

U nastavnim satima u kojima su oblikovane situacijske karikature, razgovorom su učenici/učenice opisivali različite komične situacije, kako su se u njima osjećali, što su tada najviše uočavali i kako bi sve to mogli prenijeti u svoje karikature.

Svaki je nastavni sat bio osmišljen kao zasebna cjelina s likovnim zadacima koji proizlaze iz kurikuluma Likovne kulture za određeni razred. U sljedećem tekstu prikazan je opis istraživanja te četiri primjera karikatura za svaki motiv prema zadacima iz likovnog jezika. Kako bi istraživanje bilo preglednije, tekst je podijeljen prema razredima u kojima je nastava održana.

4. C razred

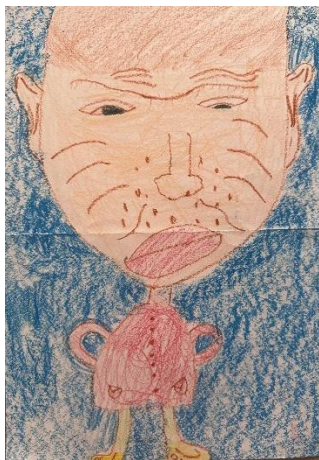
Na prvom satu u 4. C razredu učenici/učenice su dobili zadatak dominacijom veličina karikaturom prikazati sebe, tj. motiv je bio autoportret. Likovna tehnika kojom su se koristili bila je slikarska a likovni pribor pastele (Tablica 1). U istom razredu na drugom satu, služeći se likovnom tehnikom flomaster, učenici/učenice su dobili zadatak obrisnim i gradbenim linijama nacrtati situacijsku karikaturu, a motiv je bio „Životne nezgode“ (Tablica 2).

Na prvom nastavnom satu uočavala se dominacija veličina kao element kompozicije. Učenicima/učenicama je najprije objašnjen pojam dominacije. Objasnjeno je kako je dominacija pojam koji označava premoć, prevlast, nešto što se ističe. Dominacija označava element koji čini glavni sadržaj i vizualni centar pozornosti. Taj element može biti prenaplašen svojom veličinom, bojom, oblikom. Učenicima/učenicama je prikazano nekoliko vrsta dominacija i prema njima su zaključivali su što dominira u nekoj kompoziciji. Na primjer, prikaz 4 trokuta od kojih je jedan je bio vidno veći od drugih. Zaključeno je da taj trokut dominira svojom veličinom nad ostalim oblicima. Zatim je učenicima prikazano djelo Bogorodice zaštitnice, Ptuj (1415). Učenici/učenice su na tom prikazu shvatili što dominira i na koji način. Nakon toga objašnjen je pojam karikature. Učenicima/učenicama je objašnjeno kako je karikatura šaljivi likovni prikaz.

Portretna karikatura je šaljivi prikaz jedne osobe, kojoj se mane i njegove istaknute osobine prenaplašavaju. Zatim su prikazane karikature Milana Tolića, *Mapa Osijek u karikaturi* (1940). Učenici/učenice su pojedinačno izlazili na ploču i objašnjavali što je prenaplašeno na liku i što misle zašto je baš taj dio prenaplašen.

Učenicima/učenicama se motiv autokarikature svidio. Većina je izjavila kako im je ovo nešto novo i zabavno. Osim toga svidjelo im se što su na crtežu mogli prenaplasiti ono što vole na sebi. Također većina učenika/učenica odlučila je prikazati cijelo tijelo.

Tablica 1. Autoportret - karikatura (Dominacija veličine, pastel)

Slika 14. Učenički rad, 4.C razred.

Slika 15. Učenički rad, 4.C razred.

Slika 16. Učenički rad, 4.C razred.

Slika 17. Učenički rad, 4.C razred.

Na drugome nastavnom satu, učenici/učenice su se bavili crtačkom teksturom. Ponovili su kakve sve crte poznaju npr. debele tanke, isprekidane, valovite, izlomljene. Nakon toga ponovili smo što su to gradbene a što su to obrisne linije. Zatim je jedan učenik dobio zadatak na ploču nacrtati kvadrat koristeći samo obrisne crte, a zatim koristeći samo gradbene crte. Nakon što smo ponovili razliku između obrisnih i gradbenih crta, crte su se uočavale na umjetničkim reprodukcijama. Umjetničke reprodukcije koje su promatrali bile su *Portret Jacqueline* (1956) Pabla Picassa i *Ribarski brodovi U Saintes Masries-de-la-Mer* (1888) Vincenta van Gogha.

Učenicima/učenicama je pojašnjen pojam situacijske karikature. Situacijska karikatura, za razliku od portretne prikazuje neku smiješnu situaciju. Kao i u portretnoj karikaturi, trebamo bitne elemente preglasiti i učiniti smiješnima. S učenicima/učenicama se razgovaralo o smiješnim događajima iz njihovog života te im je prikazana reprodukcija umjetničkog djela, *Štefekova družina*, (1964) Otona Reisingera. Ovaj je zadatak također bio zabavan i nov, ali za razliku od portretne karikature djeca su se u ovoj likovnoj aktivnosti teže snašla. Karikature su više izgledale kao stripovi.

narančasta, zelena i ljubičasta. Zatim su učenici/učenice u žutoj odjeći izašli pred ploču, a zadatak ostaloj djeci je bio zaključiti po čemu je njihova odjeća različita. Zaključak je bio po tonu boje. Nakon toga zaključeno je kako je ton određena svjetlina boje. Različiti tonovi boje nastaju dodavanjem crne, odnosno bijele neboje kromatskoj boji što je vizualno prikazano na slajdovima. Dvije umjetničke reprodukcije koje su djeca promatrala pa opisivala bile su *Gestalt plavo* (1970) Victora Vasarelyja i *Suncokreti* (1888) Vincenta van Gogha.

Nakon toga učenicima/učenicama se objasnio pojam karikature, a učenici/učenice su dobili mala ogleda i imali su minutu razmisliti o tome što bi voljeli na svome licu istaknuti a što možda skriti.

Zatim je učenicima/učenicama prikazana umjetnička mapa Milana Tolića, *Osijek u karikaturi* 1940.

Tablica 3. Portretna karikatura, Moj najbolji prijatelj (tonsko izražavanje, tempere)

Slika 22. Učenički rad, 3.A razred.

Slika 23. Učenički rad, 3.A razred.

Slika 24. Učenički rad, 3.A razred.

Slika 25. Učenički rad, 3.A razred.

Učenici/učenice ovoga razreda izjavili su da vole slikati portretnu karikaturu jer im je ona izuzetno zabavna. Proces slikanja portretne karikature pruža im osjećaj opuštenosti i slobode. Također, karikature su za njih nešto novo i drugačije, što dodatno budi njihovu kreativnost. Svaka karikatura je jedinstvena i zanimljiva, što djecu motivira da se posvete detaljima.

Na drugome nastavnom satu, djeca su crtala karikature kontrastom obrisnih i gradbenih linija, a prije toga djeca su ponovila znanja o crtama po karakteru. Nakon toga ponovili su što su to gradbene a što su to obrisne linije te je zadatak bio uočiti ih na umjetničkim reprodukcijama. Reprodukije umjetničkih djela na kojima su se promatrale obrisne i gradbene linije, te njihov kontrast bile su: *Konj* (1964) Pablo Picasso, *Portret Jacqueline* (1956) Pabla Picassa i *Ribarski brodovi u Saintes Masries-de-la-Mer* (1888) Vincenta van Gogha.

Učenicima/učenicama je pojašnjen pojam situacijske karikature. Zatim je prikazan smiješan video dva dječaka koji pišu test iz matematike. Na videu se uočavaju uplašene oči kada se uoče pitanja, velike kapljice znoja i strah. Učenici su u prikazanom videu uočili uz pomoć kojih znakova su prikazane emocije u toj situaciji, a uz to razgovaralo se s učenicima kako se oni osjećaju kada pišu test iz matematike. Na ovom satu su prikazane reprodukcije umjetničkih djela *Karikatura - Grga* (2004) Ice Voljevice i *Štefekova družina* (1964) Ota Reisingera.

Djeci je situacijska karikatura također bila zabavna kao i portretna, ali je doživljavaju kao zahtjevniju. Izazov im predstavlja prikazivanje svih detalja i cijele situacije na dvodimenzionalnoj podlozi. Suočavaju se s teškoćama kako na crtežu dočarati dinamiku i

emociju. Usprkos tome, uživali su u procesu stvaranja. Učenici su izjavili da tehniku tuša nisu često vježbali, pa im je i to bio izazov. Iako je zadatak bio težak, učenici su s radovima bili zadovoljni.

Tablica 4. „Test iz matematike“ (kontrast obrisnih i gradbenih linija, tuš)

<p>Slika 26. Učnički rad, 3.A razred.</p>	<p>Slika 27. Učnički rad, 3.A razred.</p>
<p>Slika 28. Učnički rad, 3.A razred.</p>	<p>Slika 29. Učnički rad, 3.A razred.</p>

3. B razred

Na prvom nastavnom satu, učenici/učenice su dobili zadatak naslikati pastelom portretnu karikaturu, koristeći komplementarni kontrast, a motiv je bio „Prijatelj iz klupe“ (Tablica 5). Na idućem satu Likovne kulture, zadatak im je bio obrisnim i gradbenim linija nacrtati situacijsku

karikaturu prema motivu „Veliki odmor“. Likovna tehnika kojom su se koristili bio je tuš (Tablica 6).

Na prvom su se satu učenici/učenice bavili pojmom boje. Ponovile su se osnovne boje i objasnio komplementarni kontrast. Prikazane su reprodukcije umjetničkih djela: *L' Arlesienne Madame Ginoux* (1888) Vincenta van Gogha i *Harmonija u crvenom (Crvena soba, 1909)* Henrya Matisse. Zatim je i ovom razredu objašnjen pojam portretne i situacijske karikature. Nakon toga učenici su minutu gledati u svoga prijatelja iz klupe i uočavali što na njihovom licu najviše vole te su komentirali što će na svome radu prenglasiti i zašto. Poslije razgovora slijedilo je promatranje umjetničke mape Milana Tolića, *Osijek u karikaturi 1940*.

Učenici su bili vrlo sretni tijekom nastave. Portretna karikatura im se pokazala kao izrazito zanimljiva i zabavna aktivnost. Posebno im se sviđjelo slikati ono što vole na svojim prijateljima u većim omjerima. Taj kreativni izazov ih je dodatno motivirao i potaknuo na smijeh i zabavu. Vidjeti svoje prijatelje kroz karikaturu bilo je za njih novo iskustvo. Njihova mašta i vještine došle su do izražaja u ovoj zadatku. Na kraju sata, svi su ponosno pokazivali svoje radove i veselili se komentirati ih.

Tablica 5. Portretna karikatura „Prijatelj iz klupe“ (komplementarni kontrast, pastele)

Slika 30. Učenički rad, 3.B razred.

Slika 31. Učenički rad, 3.B razred.

Slika 32. Učenički rad, 3.B razred.

Slika 33. Učenički rad, 3.B razred.

Na drugome nastavnom satu i ovaj se razred bavio obrisnim i gradbenim linijama. Ponovile su se vrste crta po karakteru te obrisne i gradbene crte, a zatim kao i u prethodnom razredu, zadatak je bio uočiti ih na umjetničkim reprodukcijama. Reprodukcije umjetničkih djela na kojima su učenici promatrali obrisne i gradbenih linije, te njihov kontrast bile su: *Konj* (1964) Pablo Picasso, *Portret Jacqueline* (1956) Pabla Picassa i *Ribarski brodovi U Saintes Masries-de-la-Mer* (1888) Vincenta van Gogha.

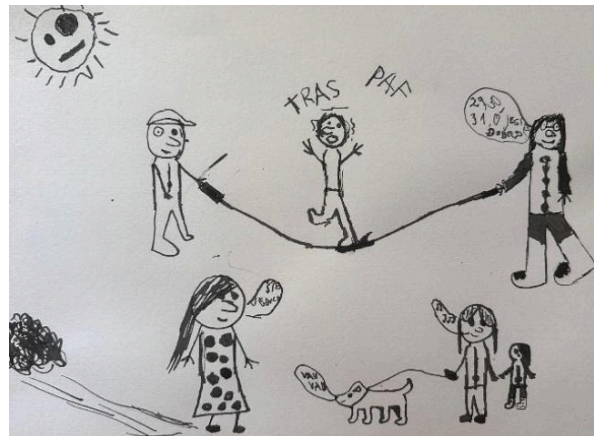
Također, i ovom razredu pojašnjen je pojam situacijske karikature. Poslije toga slijedio je razgovor o smiješnim situacijama s velikih odmora. Da bi se djeca potaknula na razgovor, ispričana im je smiješna priča te su nakon toga učenici rado pričali svoje smiješne situacije. Osim razgovora učenicima su prikazane reprodukcije umjetničkih djela *Karikatura - Grga* (2004) Ice Voljevice, *Štefekova družina* (1964) Ota Reisingera i karikature Srećka Puntarića *Felix*.

Učenici/učenice su pokazali interes za situacijsku karikaturu iako im je bila zahtjevnija i teža od portretne karikature. Izazov djeci je bio kako prenijeti emocije na crtež. Unatoč tim poteškoćama, uživali su u stvaranju situacijskih karikatura. Proces ih je potaknuo na razmišljanje i razvijanje novih vještina. Iako su se neki osjećali nesigurno, svi su izrazili želju da opet pokušaju.

Tablica 6. Situacijska karikatura „Veliki odmor“ (obrisne i gradbene linije, tuš)

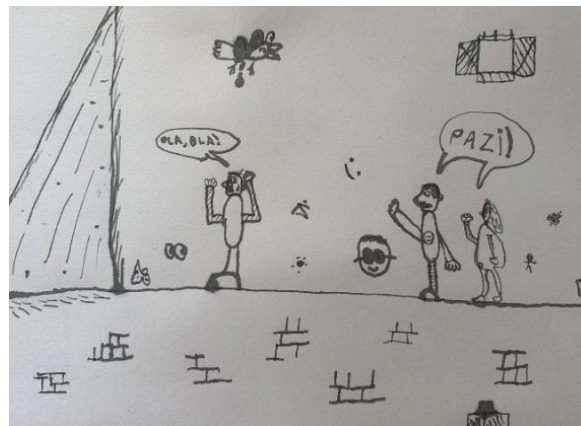
Slika 34. Učenički rad, 3.B razred.

Slika 35. Učenički rad, 3.B razred.

Slika 36. Učenički rad, 3.B razred.

Slika 37. Učenički rad, 3.B razred.

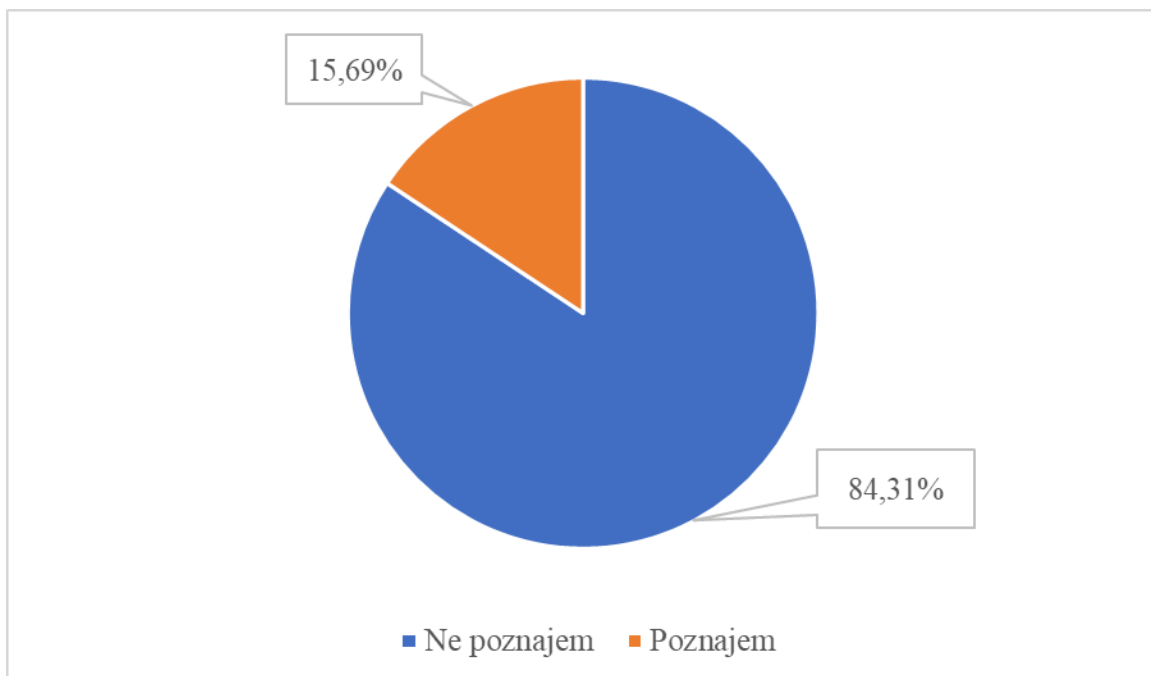
6.4. Instrumenti istraživanja i metode obrade podataka

U istraživanju je korištena anketa kombiniranoga tipa koja sadrži pitanja otvorenog i zatvorenog tipa, a koja je posebno osmišljena za potrebe ovoga istraživanja. U okviru analize i obrade rezultata analizirani su dječji likovni radovi, te su analizirani sadržaji terenskih zabilješki

i kvalitativnih podataka. Korištena je deskriptivna metoda, a pojedini rezultati prikazani su postotnim vrijednostima.

6.5. Rezultati i rasprava

U prvom istraživačkom pitanju htjelo se istražiti poznaju li učenici/učenice likovni oblik - karikatura. U istraživanje se krenulo s hipotezom: H1 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole ne poznaju likovni oblik karikatura. Većina djece izjavila je da ne poznaje ovakav način likovnog izražavanja. Iz priloženog grafikona (Grafikon 2) može se uočiti kako 43 (84,31%) učenika/učenica ne poznaje ovaj likovni oblik, dok preostalih 8 (15,69%) učenika/učenica smatra da poznaje ovaj oblik likovnog izražavanja.

Grafikon 2. Upoznatost učenika/učenica s likovnim pojmom karikature

Većina je učenika na pojam karikature reagirala iznenađeno, jer nikada nisu čuli za taj pojam niti ga vidjeli. Međutim, osam učenika je izjavilo da su karikature vidjeli u novinama ili na internetskim stranicama, a među njima dva odgovara su se istaknula. Njihovo predznanje o karikaturama potaknulo je zanimanje kod ostalih učenika. Ovaj primjer pokazao je koliko je

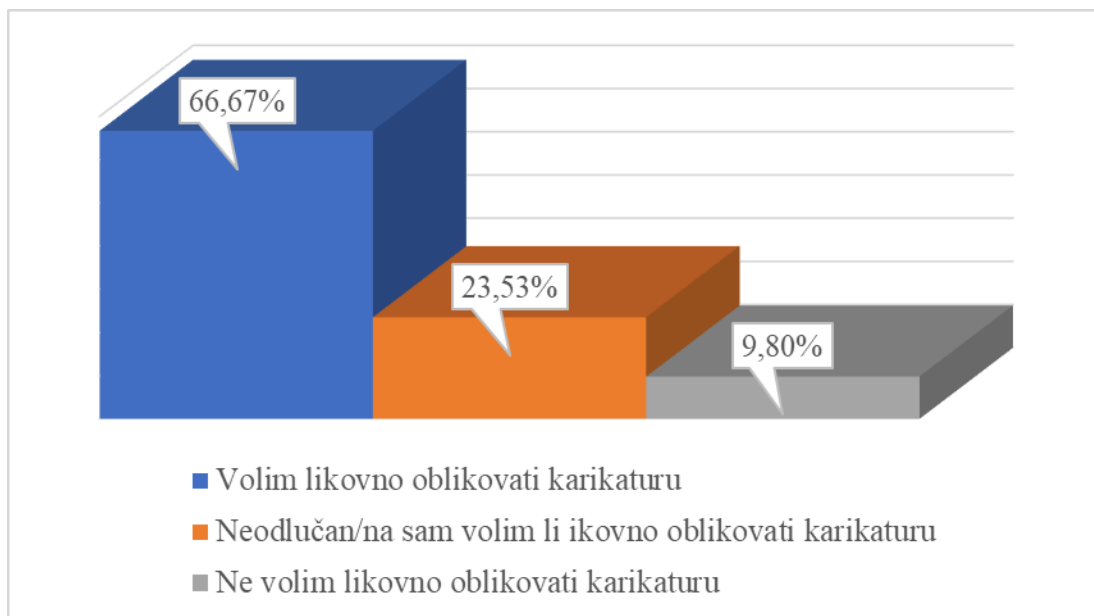
važno uvođenje novih pojmova u nastavu Likovne kulture. Učenici su bili zainteresirani i uzbuđeni što će naučiti nešto novo. Kroz ovaj zadatak svi su stekli novo iskustvo i proširili svoje likovno znanje.

U nastavku slijede odgovori učenika koji su upoznati s likovnim pojmom karikatura:

1. *Vidjela sam karikature kada smo bili u Galeriji Emanuela Vidovića.*
2. *Vidjela sam karikature kada smo bili s učiteljicom u Galeriji Emanuela Vidovića.*
3. *Vidio sam karikature u novinama.*
4. *Vidio sam karikature u novinama, poznatih nogometaša.*
5. *Imam sliku karikature u kući.*
6. *Vidio sam karikaturu na nogometnim sličicama.*
7. *Vidjela sam karikaturu kada je tata čitao novine.*
8. *Vidjela sam karikature na internetu, slike političara.*

U drugom istraživačkom pitanju ispitalo se učenike/učenice, sviđa li im se likovno oblikovati karikature. Postavljena je druga hipoteza: H2 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole preferiraju karikature kao likovni oblik.

Rezultati istraživanja pokazuju kako su 34 (66,67%) učenika/učenica vole likovno oblikovati karikature, 12 (23,53%) učenika/učenica nisu sigurni vole li ili ne vole likovno oblikovati karikature, a 5 (9,80%) učenika/učenica ne vole likovno oblikovati karikature (Grafikon 3).

Grafikon 3. Stavovi učenika/učenica o likovnom oblikovanju karikature.

Kao što iz priloženih rezultata vidimo, više od polovice učenika/učenica vole likovno oblikovati karikature. Najčešći odgovori na pitanje zašto vole oblikovati karikature su bili:

1. *Volim likovno oblikovati karikaturu zbog što mi je zabavno i opuštajuće.*
2. *Volim likovno oblikovati karikaturu jer novo i zanimljivo.*
3. *Volim likovno oblikovati karikaturu jer je smiješno i volim slikati veliki nos.*
4. *Sviđa mi se likovno oblikovati karikaturu jer je drugačije.*

Učenici/učenice kojima je svejedno oblikovati karikature najčešće su odgovarali:

1. *Ne volim likovno oblikovati karikaturu jer ne volim crtati, ali karikatura je zabavna.*
2. *Opuštajuće je likovno oblikovati karikaturu ali ne volim baš crtati.*

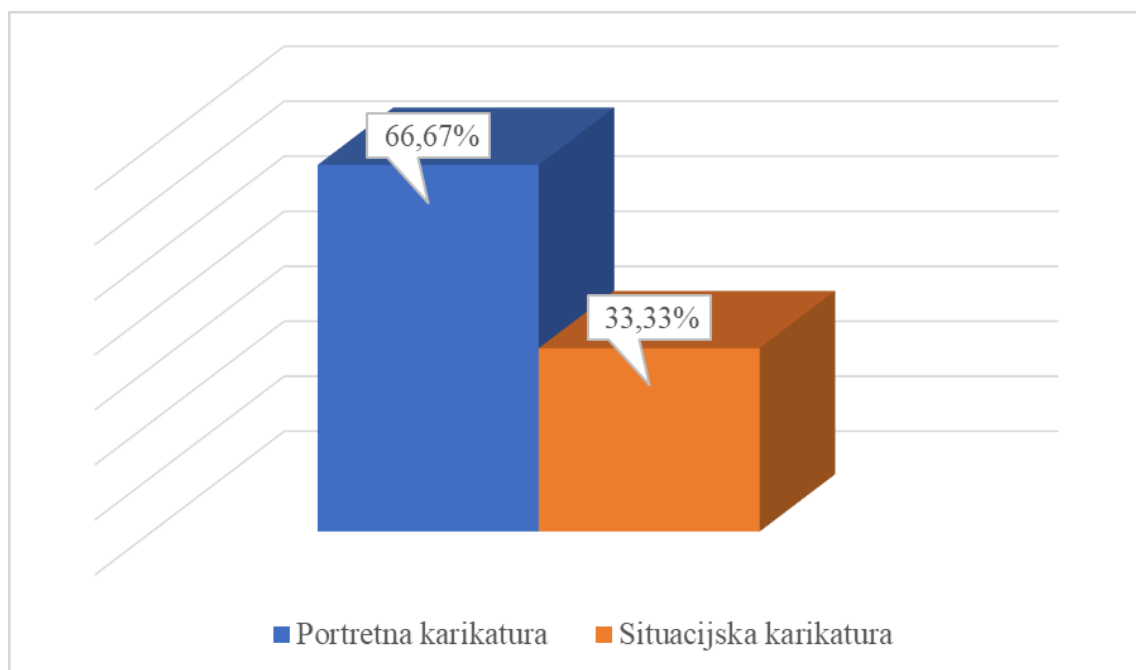
Učenici/učenice koji ne vole oblikovati karikature najčešće su odgovarali:

1. *Općenito ne volim crtati, pa tako ni karikaturu.*
2. *Komplicirano mi je likovno oblikovati karikaturu da sve izgleda lijepo.*

Prema rezultatima može se zaključiti da je hipoteza 2 potvrđena.

U trećem istraživačkom pitanju, ispitivalo se koju vrstu karikature djeca više preferiraju, portretnu ili situacijsku. Pretpostavljeno je da će većina učenika/učenica odgovoriti portretnu, zbog toga postavljena je treća hipoteza: H3 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole preferiraju portretnu karikaturu više od situacijske.

Grafički prikaz rezultata provedenog upitnika prikazan je grafikonom 4.

Grafikon 4. Preferencije učenika prema vrsti karikature.

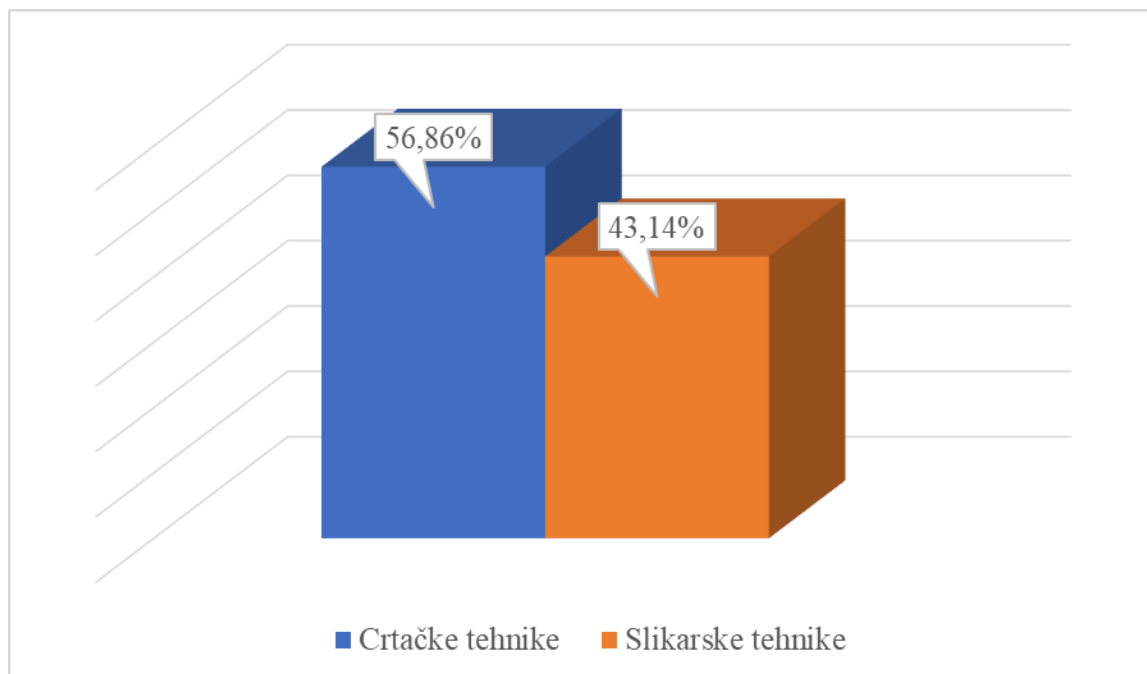
Rezultati istraživanja prikazuju kako 34 (66,67%) ispitanika preferiraju portretnu karikaturu dok 17 (33,33%) ispitanika koji preferira situacijsku karikaturu.

U nastavku slijede neki od odgovora učenika na postavljeno pitanje:

1. *Više volim portretnu karikaturu jer je lakša i zabavnija.*
2. *Draž mi je portretna karikatura jer je jednostavnija.*
3. *Situacijska karikatura mi je draža jer više detalja mogu nacrtati.*
4. *Situacijska karikatura mi je bolja, jer zamišljam smiješnu situaciju pa mi je zabavno.*

Možemo zaključiti kako djeca više vole likovno oblikovati portretnu karikaturu jer je jednostavnija i manje zahtjevna. Situacijska karikatura zahtjeva više iskustva i vještine u likovnom oblikovanju i više maštovitosti u zamišljanja smiješnih situacija. Prema rezultatima istraživanja može se potvrditi da je H3 potvrđena.

Četvrtim istraživačkim pitanjem, ispitivalo se koju likovnu tehniku učenici/učenice više preferiraju, crtačku ili slikarsku. Postavljena je četvrta hipoteza: H4 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole preferiraju slikarske tehnike više nego crtačke tehnike prilikom oblikovanja karikature.

Grafikon 5. Učeničke preferencije likovnih tehnika.

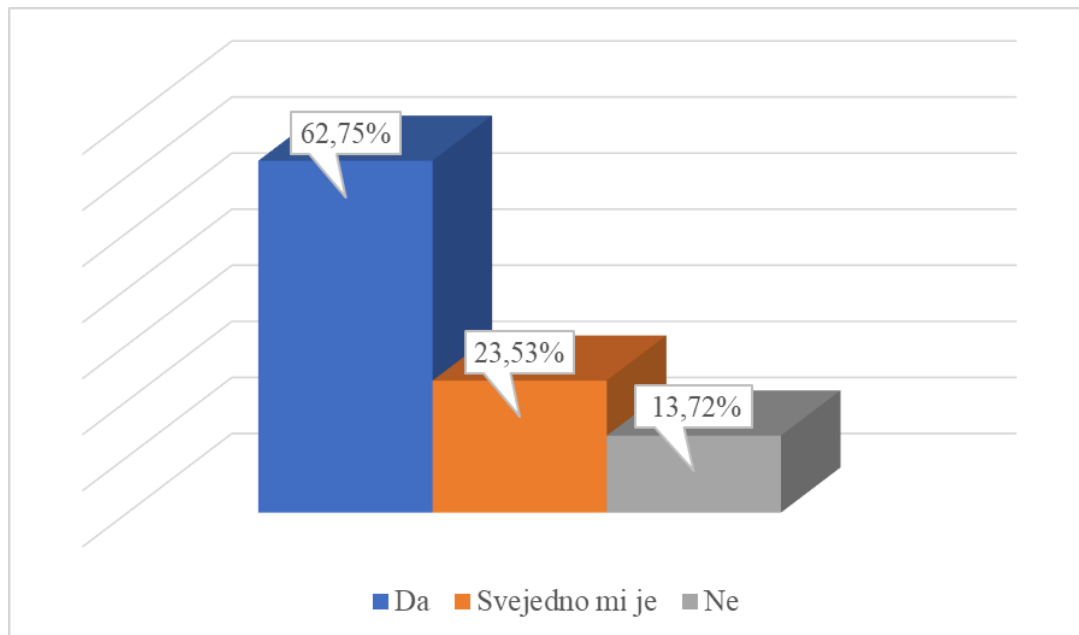
Rezultati ovog istraživačkog pitanja (grafikon 5.) prikazuju kako 29 (56,86%) učenika/učenica preferira crtačke tehnike. Ostatak učenika/učenica 22 (43,14%) preferira slikarske tehnike. Iako su rezultati skoro izjednačeni i dalje postoji mala prednost u crtačkim tehnikama.

Učenici/učenice su na sljedeći način objasnili zašto preferiraju crtačke odnosno slikarske likovne tehnike.

1. *Draža mi je crtačka tehnika flomaster jer mogu više linija crtati.*
2. *Draža mi je crtačka tehnika tuš jer je zanimljivija, mogu crtati s njim vrlo tanke i vrlo debele crte.*
3. *Slikarska tehnika pastele su mi draže jer s njima ima više boja.*
4. *Slikarska tehnika tempere su mi draže jer mi je drago stvarati s kistom.*

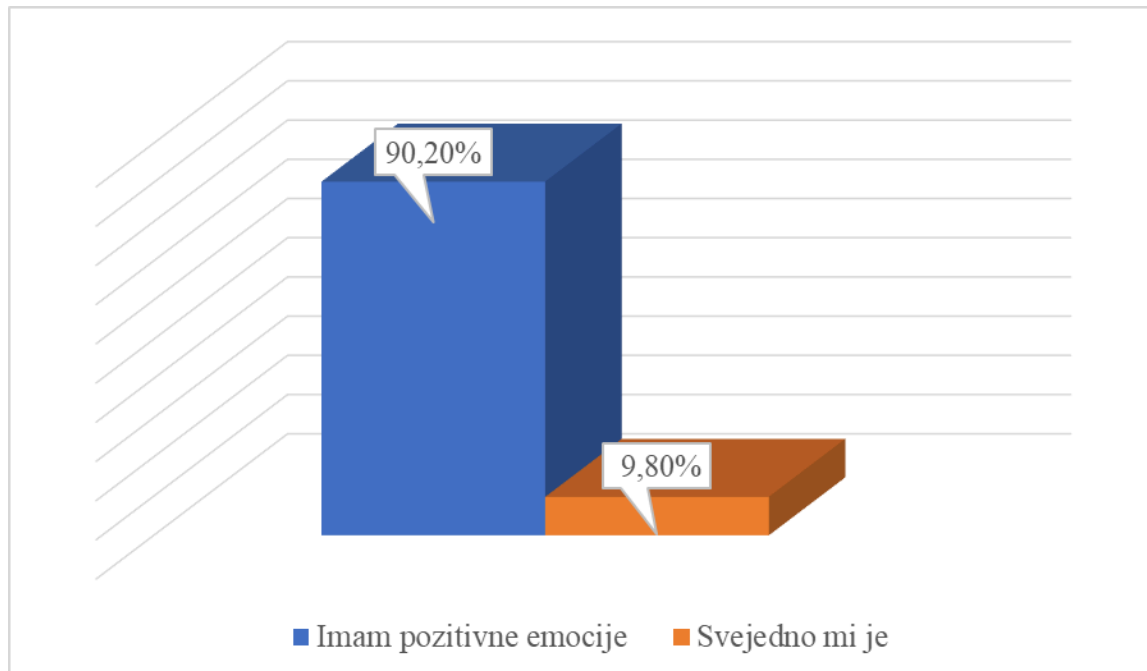
U petom istraživačkom pitanju željelo se ispitati jesu li djeca zainteresirana za više nastavnih sati likovne kulture na kojima će crtati i slikati karikature. Postavljena hipoteza glasila je ovako: H5 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole žele više nastavnih sati likovne kulture na kojima će crtati i slikati karikature. Iz rezultata vidljivo je kako 32 (62,75%) učenika/učenica želi više ovakvih nastavnih sati, 12 (23,53%) učenika/učenica odgovorio je da im je svejedno, a samo

mali broj učenika/učenica, njih 7 (13,72%) odgovorilo je da ne žele više nastavnih sati karikature u likovnoj nastavi (Grafikon 6).

Grafikon 6. Zainteresiranost djece za više nastavnih sati likovne kulture na kojima će se oblikovati karikature.

U posljednjem istraživačkom pitanju, ispitalo se kako su se učenici/učenice osjećali prilikom oblikovanja karikatura. Postavljena je posljednja hipoteza: H6 Učenici/učenice su osjećali pozitivne emocije tijekom stvaranja karikatura. Od 51 ispitanika, njih 46 (90,20%) osjećali su pozitivne emocije tijekom stvaranja karikatura, 5 (9,80%) učenika osjećalo se kao i uvijek, a niti jedan učenik nije osjetio negativnu emociju. Stoga H6 je potvrđena (Grafikon 7).

Grafikon 7. Emocije učenika tijekom stvaranja karikatura.

U nastavku slijede neki od odgovora učenika na pitanje kako su se osjećali tijekom stvaranja karikatura:

1. *Osjećala sam se sretno i ispunjeno.*
2. *Osjećao sam se uzbuđeno i sretno.*
3. *Bila sam opuštena i vesela.*
4. *Osjećao sam se mirno i sretno.*
5. *Nisam ništa posebno osjećao.*
6. *Osjećao sam se isto kao i prije.*

Karikatura je djeci draga i zabavna, te im generalno pruža zadovoljstvo. Stvarajući karikaturu, ona ih opušta i uveseljava. Osim toga, predstavlja novu likovnu tehniku koju mogu istraživati i učiti. Kroz ovaj proces, stječu nova znanja i vještine u umjetnosti.

6.6. Zaključak istraživanja

Anketni upitnik ponuđen učenicima/učenicama strukturiran je jednostavno i primjereno učeničkoj dobi. Provedenim istraživanjem potvrđena je prva hipoteza: *H1 Učenici/učenice nižih*

razreda osnovne škole ne poznaju likovni oblik karikature. Većina ispitanika izjasnila se da ne poznaje likovni oblik karikatura. Druga je hipoteza: H2 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole preferiraju karikature kao likovni oblik. Učenici/učenice su svojim odgovorima također potvrdili ovu hipotezu. Karikatura im se iznimno sviđela. Sljedeća hipoteza: H3 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole preferiraju portretnu karikaturu više od situacijske, također je potvrđena. Četvrta hipoteza nije potvrđena: H4 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole preferiraju slikarske tehnike više nego crtačke tehnike prilikom oblikovanja karikature. Rezultati su pokazali da djeca ipak preferiraju crtačke tehnike više nego slikarske. Peta hipoteza: H5 Učenici/učenice nižih razreda osnovne škole žele više nastavnih sati karikature tijekom nastave likovne kulture je potvrđena. Posljednja hipoteza koja glasi: H6 Učenici/učenice su osjećali pozitivne emocije tijekom stvaranja karikatura, također je potvrđena.

7. Zaključak

Karikatura, kao specifičan umjetnički izraz, spaja pretjerivanje i humor kako bi prenijela društvene i političke poruke na jedinstven način. Njena moć leži u sposobnosti da kroz jednostavne crteže i simboliku prenese složene ideje. Uz to, karikatura često izaziva snažne emocije kod publike, bilo da je riječ o smijehu ili nelagodi, ukazujući na ljudske mane i društvene probleme. Kroz povijest, karikatura se razvijala i prilagođavala različitim društvenim kontekstima, ostajući relevantan i učinkovit medij komunikacije.

Prema Dulibiću (2004) portretna i situacijska karikatura ključne su za razumijevanje vrsta karikature. Portretna karikatura fokusira se na pojedinca, naglašavajući karakteristike lica ili tijela, dok situacijska karikatura širi tematske sfere, prikazujući društvene i povijesne kontekste. Različiti pristupi, kao što su društveno angažirane karikature i karikature svakodnevice, omogućuju karikaturistima da se bave širokim spektrom tema, od politike do svakodnevnog života. Razumijevanje odnosa između slike i teksta u karikaturama dodatno obogaćuje njihovu interpretaciju, pružajući složenije i dublje komponente humora i kritike.

Karikatura, iako je svoju prepoznatljivost stekla tek u novijim stoljećima, ima duboke korijene u antičkoj i srednjovjekovnoj umjetnosti, a njen razvoj kroz povijest značajno je oblikovao

društvene i političke komentare. Početak moderne karikature u Italiji krajem 16. stoljeća označio je prijelaz od ranih likovnih satira do specifičnih prikaza ljudskih mana i društvenih normi. Tijekom 19. stoljeća, karikatura je doživjela procvat, posebno u Francuskoj i Njemačkoj, gdje je postala ključni alat za političku i društvenu kritiku. Razvoj tiskarskih tehnika i širenje novina omogućili su karikaturi da dosegne širu publiku, dok je u 20. stoljeću njen utjecaj opao zbog uspona stripa i digitalnih medija. Iako danas nije u središtu pozornosti, karikatura i dalje igra važnu ulogu u vizualnoj kulturi, reflektirajući promjene u umjetničkim stilovima i medijima.

Karikatura u Hrvatskoj razvijala se sporije nego u zapadnoj Europi, počevši sredinom 19. stoljeća zbog stroge cenzure i ograničenja u litografiji. Prvi značajni humoristični časopis bio je „Podravski jež“ iz 1862. godine, dok su „Kopriva“ i „Duje Balavac“ u početku 20. stoljeća podigli umjetničku kvalitetu karikature. Zlatno doba karikature u Hrvatskoj označeno je pojavom „Koprive“ i suradnjom s talentiranim karikaturistima poput Josipa Račića i Slavka Vereša. Nakon Drugoga svjetskog rata, karikatura je služila kao politički agitator, ali se u kasnijim desetljećima fokusirala na šire teme. Zagrebačka škola karikature (1964.-1974.) naglašavala je crni humor i slike bez riječi, dok su pioniri hrvatske animacije, poput Nedeljka Dragića i Dušana Vukotića, koristili karikature u svojim radovima. U drugoj polovici 20. stoljeća, karikaturisti kao što su Oton Reisinger, Ico Voljevica i Srećko Puntarić, doprinijeli su razvoju karikature kroz različite medije.

Istraživanje prikazano u ovom diplomskom radu provedeno je u veljači 2024. godine među učenicima/učenicama nižih razreda jedne osnovne škole u Splitu. U istraživanju su se ispitivale dječje preferencije prema karikaturi kao umjetničkom obliku. Većina učenika/učenica nije poznavala karikature u likovnom izražavanju, ali tijekom likovnih aktivnosti karikatura im se iznimno svidjela te su osjećali pozitivne emocije tijekom stvaranja karikatura, slikanje i crtanje karikatura ih je veselilo i opuštalo. Drugim riječima, ispitanici učenici/učenice izrazili su da im se karikatura svidjela zbog njezine zanimljivosti, autentičnosti i veselja koje im pruža te im budi pozitivne emocije. Rezultati istraživanja su pokazali da učenici više preferiraju crtačke tehnike od slikarskih tehnika prilikom oblikovanja karikatura. Djeca bi željela više ovakvih aktivnosti u nastavi Likovne kulture.

Kroz karikaturu djeca razmišljaju na drugačiji način i otkrivaju nove načine u rješavanju likovnih problema. Likovna kultura je interdisciplinarni predmet koji omogućava povezivanje sadržaja s

raznim drugim predmetima i međupredmetnim temama (Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije, Republika Hrvatska, 2019). Proučavanjem sadržaja međupredmetnih tema Osobnog i socijalnog razvoja te Građanskog odgoja i obrazovanja, uočeno je kako se sadržaji i ishodi tih dviju međupredmetnih tema jednostavno povezuju s karikaturom kao likovnim oblikom. Karikatura kroz svoju simboliku služi kao medij za prenošenje društvenih problema i pitanja. Također kroz humor i satiru, ukazuje na stereotipe, nepravde u društvu, potiče razvoj kritičkog razmišljanja i na stvaranje pozitivnih promjena u društvu i zajednici. Samim time, učenici razvijaju osjećaj empatije i prihvaćanja raznolikosti u društvu. Stoga, uvođenje karikature kao dijela likovnog stvaralaštva u nižim razredima osnovne škole može biti korisno i inspirativno za učenike, obogaćujući njihov likovni izraz i potičući ih na dublje promišljanje.

8. Literatura

1. Ajanović, M. (2008). *Karikatura i pokret: devet ogleđa o crtanom filmu*. Zagreb: Hrvatski filmski savez.
2. Bencetić, L. (2014). *Politička karikatura u listovima Borba i Vjesnik – komparativna analiza percepcije političkog i društvenog života u komunističkoj Jugoslaviji (1945. – 1962.)*. Doktorska disertacija. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
3. Brnčić, J. (2005). *Od ikone do karikature*. U: J. Brnčić, (ur) *Karikatura: zagrebački pojmovnik kulture 20. stoljeća: zbornik znanstvenih radova* (str. 263-284). Jastrebarsko: Naklada Slap.
4. Chadburn, S. i sur. (2009) *Crtanje karikature*. Rijeka; Zagreb: Leo-Commerce.
5. Dulibić, F. (2009). *Povijest karikature u Hrvatskoj do 1940. godine*. Zagreb: Leykam international.
6. Dulibić, F. (2003). *Splitski krug karikaturista (1900. – 1940.)*. *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 46(1), 127-143.
7. Dulibić, F. (2004). *Pretpovijest i počeci karikature u Hrvatskoj*. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 28, 308-323.
8. Dulibić, F. (2005a). *Definiranje karikature kao likovne vrste*. U: J. Brnčić (ur.), *Karikatura: zagrebački pojmovnik kulture 20. stoljeća: zbornik znanstvenih radova* (str. 11-35). Jastrebarsko: Naklada Slap.
9. Dulibić, F. (2005b). *Teorijske i povijesne značajke karikature: uvod u metodologiju istraživanja*. U: J. Brnčić (ur.), *Karikatura: zagrebački pojmovnik kulture 20. stoljeća: zbornik znanstvenih radova* (str. 81-109). Jastrebarsko: Naklada Slap.
10. Dulibić, F. (2008). *Fenomen humora u likovnoj umjetnosti: otrovi ozbiljnog sadržaja*. *Kontura art magazin*, 18(96), 36-43.
11. Dulibić, F. (2018). *Grga: jučer, danas i zauvijek* U: Đ. Voljevica Čičić i G. Skok (ur.), *Ico Voljevica, Grga 70 godina* (str. 82-86). Zagreb: Top-Mag.

12. Dulibić, F. (2021). Zagrebačko razdoblje Pjera Križanića. Život umjetnosti: časopis o modernoj i suvremenoj umjetnosti i arhitekturi, 108(1), 68-83.
13. Hadžić, F. (1998). Anatomija smijeha: studije o fenomenu komičnog. Zagreb: V. B. Z.
14. Hlevnjak, B. i sur. (2013) Ni moda ni doktrina - Zagrebačka škola karikature: prilozi povijesti hrvatske karikature: 1964. - 2014. Zagreb: Ulupuh.
15. Horvatić, D. (1975). Ples smrti: antologija hrvatskog likovnog humora. Zagreb: Društvo hrvatskih humorista.
16. „Karikatura“ (1995). U: Ž. Domljan (ur.), Enciklopedija hrvatske umjetnosti (str. 404-406). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
17. Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH (2019). Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za Gimnazije. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Dostupno na: <https://mzom.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/predmetni-kurikulumi/likovna-kultura-i-likovna-umjetnost/757>
18. Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH (2019). Kurikulum međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Dostupno na: <https://mzom.gov.hr/print.aspx?id=3856&url=print>
19. Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH (2019). Kurikulum međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Dostupno na: <https://mzom.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/medjupredmetne-teme/kurikulum-medjupredmetne-teme-gradjanski-odgoj-i-obrazovanje-za-osnovne-i-srednje-skole/3853>
20. Okičić, P. (2017). Analiza političke karikature u hrvatskom tiskovinama. Diplomski rad. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
21. Šegvić, E. (2010). Karikature Emanuela Vidovića. Kulturna baština, 36, str. 361-386.

22. Uvodić, A. (2009). *Karikatura i njeno značenje*. Split; Zagreb: Ex libris.

Mrežni izvori

1. Allingham, P. (2014). *Original Editorial Accompanying „Cartoon, No. I“*.
<https://victorianweb.org/art/illustration/leech/101.html>. Pristupljeno 20. srpnja 2024.
2. Hrvatska enciklopedija (n. d.). *Karikatura*. <https://enciklopedija.hr/clanak/karikatura>. Pristupljeno 14. srpnja 2024.
3. Hrvatska enciklopedija (n. d.). *Križanić, Pjer*.
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/krizanic-pjer>. Pristupljeno 20. srpnja 2024.
4. Hrvatska enciklopedija (n. d.). *Puntarić, Srećko (Felix)*.
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/puntaric-srecko>. Pristupljeno 20. srpnja 2024.
5. Hrvatska enciklopedija (n. d.). *Reisinger, Oton Anton*.
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/reisinger-oton-anton>. Pristupljeno 22. srpnja 2024.
6. Hrvatska enciklopedija (n. d.). *Voljevica, Ismet (Ico)*.
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/voljevica-ismet>. Pristupljeno 20. srpnja 2024.
7. Hrvatska pošta (2024). *Susret poštara i psa na Felixov način*.
<https://hrvatska.posta.hr/hr/press-centar/vijesti/susret-postara-i-psa-na-felixov-nacin>. Pristupljeno 22. srpnja 2024.
8. Marinić, M. (2022). *Ico Voljevica karikaturama je ušao u povijest. Njegov Grga je bio birokrat, ali i žrtva birokracije*.
<https://www.nacional.hr/ico-voljevica-karikaturama-je-usao-u-povijest-njegov-grga-je-bio-bi-rokrat-ali-i-zrtva-birokracije/>. Pristupljeno 20. srpnja 2024.

9. Sažetak

Karikatura kao likovni oblik posebno je zanimljivo područje likovnog izražavanja. Sadržaji međupredmetnih tema Osobni i socijalni razvoj i Građanski odgoj i obrazovanje, jednostavno se i lako mogu povezati s nastavom likovnog odgoja i obrazovanja. Karikatura u likovnoj nastavi često je zanemarena. Cilj istraživanja bio je ispitati mišljenja djece o karikaturi u nižim razredima osnovne škole. Istraživanje je provedeno u jednoj osnovnoj školi u Splitu u veljači 2024. godine na uzorku od 51 ispitanika u jednom četvrtom i dva treća razreda osnovne škole. Održano je šest sati Likovne kulture u svakom razredu po dva sata, a djeca su slikala i crtala portretne i situacijske karikature.

Rezultati pokazuju kako djeca u nižim razredima osnovne škole prije ovog istraživanja nisu poznavali karikaturu kao likovni oblik. Učenici/učenice su izrazili kako vole likovno oblikovati karikature, te kako žele više sati likovnog oblikovanja karikatura. Djeca više preferiraju portretnu karikaturu nego situacijsku karikaturu. Istraživanje je pokazalo kako djeca preferiraju crtačke tehnike naspram slikarskih tehnika. Naposljetku, učenici/učenice su u velikom broju zaključili kako su tijekom oblikovanja karikatura osjećali pozitivne emocije.

Ključne riječi: Likovna kultura, karikatura, portrena karikatura, situacijska karikatura, likovno stvaralaštvo.

Abstract

Caricature as an art form is a particularly interesting area of artistic expression. The contents of the interdisciplinary topics Personal and Social Development and Civic Education can be simply and easily connected to the teaching of art education. Caricature in art classes is often neglected. The aim of the research was to examine children's opinions about caricatures in the lower grades of primary school. The research was conducted in an elementary school in Split in February 2024 on a sample of 51 respondents in one fourth and two third grades of elementary school. Six classes of Fine Arts were held, two hours in each class, and the children painted and drew portraits caricatures and situational caricatures.

The results show that children in the lower grades of elementary schools did not know caricature as an art form before this research. The students expressed that they like to design caricatures, and that they want more hours of caricature design. Children prefer portrait caricature to situational caricature. Research has shown that children prefer drawing techniques over painting techniques. Finally, a large number of students concluded that they felt positive emotions while creating caricatures.

Keywords: Art culture, caricature, portrait caricature, situational caricature, artistic creativity.

10. Prilozi

Popis umjetničkih reprodukcija korištenih na nastavnim satima Likovne kulture

Umjetnička reprodukcija 1. Bogorodice zaštitnice, Ptuj (1415)

Umjetnička reprodukcija 2. Milana Tolića, Mapa Osijek u karikaturi (1940)

Umjetnička reprodukcija 3. Portret Jacqueline (1956) Pabla Picassa

Umjetnička reprodukcija 4. Ribarski brodovi U Saintes Masries-de-la-Mer (1888) Vincenta van Gogha.

Umjetnička reprodukcija 6. Štefekova družina, (1964) Otoa Reisingera

Umjetnička reprodukcija 5. Victor Vasarely, Gestalt plavo, 1970.

Umjetnička reprodukcija 7. Suncokreti (1888) Vincenta van Gogha.

Umjetnička reprodukcija 8. Konj (1964) Pablo Picasso

Umjetnička reprodukcija 9. Ribarski brodovi U Saintes Masries-de-la-Mer (1888) Vincenta van Gogha

Umjetnička reprodukcija 10. djela Karikatura Grga (2004) Ico Voljevice

Umjetnička reprodukcija 11. L' Arlesienne Madame Ginoux (1888) Vincenta van Gogha

Umjetnička reprodukcija 12. Harmonija u crvenom (Crvena soba, 1909) Henrya Matisse.

Popis slika

Slika 1. Emanuel Vidović, *Advokat*, 1911.

Izvor: Šegvić E. (2010.) Karikature Emanuela Vidovića Kulturna baština, 36, str. 83.

<https://hrcak.srce.hr/file/98160>. Pristupljeno: 12. kolovoza 2024.

Slika 2. Leslie G., Kennedy i Khrushchev su u meču obaranja ruku, u kojem nitko neće pobijediti, 1962.

Izvor: Ng, J. (2019). Cuban Missile Crisis – Cartoon Analysis.

<https://www.jchistorytuition.com.sg/jc-history-tuition-notes-cuban-missile-crisis-cartoon-analysis/>. Pristupljeno 16. srpnja 2024.

Slika 3. Turner, M., *Problem s otpadom*, 2022.

Izvor: Turner, M. (2022). 11 cartoons on Covid-19, climate change and the arms trade by Martyn Turner.

<https://developmenteducation.ie/gallery/11-cartoons-on-covid-19-climate-change-and-the-arms-trade-by-martyn-turner/>. Pristupljeno 18. srpnja 2024.

Slika 4. Nik Titanik 2021., primjer svakodneve karikature

Izvor: 24 sata (2021). Nik Titanik. <https://www.24sata.hr/zabava/regular/2021-06-30>.

[Pristupljeno 16. srpnja 2024.](#)

Slika 5. Annibale Carracci, List karikatura poznatih umjetnika njegovog vremena, (1560 - 1609)

Izvor: Mechea, T. (2017). Did the 18th century satire of James Gillray influence the contemporary illustrations of The New Yorker magazine?

https://www.researchgate.net/publication/317850727_Did_the_18th_century_satire_of_James_Gillray_influence_the_contemporary_illustrations_of_The_New_Yorker_magazine/link/594eb47caca27248ae385906/download?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6Il9kaXJlY3QiLCJwYWdlIjoicHVibGljYXRpb24iLCJwcmV2aW91c1BhZ2UiOiJfZGlyZWN0In19. Pristupljeno 18. srpnja 2024.

Slika 6. Charles Philipon, karikatura kralja Luja- Filipa (1773-1850), iz novina „Le Charivari“

Izvor: My art prints (n. d.). Les Poires, caricature of King Louis-Philippe (1773-1850) from „Le Charivari“ - Charles Philipon.

<https://www.myartprints.com/a/philipon/lespoirescaricatureofking.html>. Pristupljeno 20. srpnja 2024.

Slika 7. John Leech, situacijska karikatura *Materija i sjena* (*Substance and Shadow*) iz 1843.

Izvor: Allingham, P. (2014). Original Editorial Accompanying „Cartoon, No. I“.
<https://victorianweb.org/art/illustration/leech/101.html>. Pristupljeno 20. srpnja 2024.

Slika 8. Ivan Janko Havliček *Mađaron u kolijevci*, (1846. i 1848).

Izvor: Hrvatska enciklopedija (n. d.). Karikatura. <https://enciklopedija.hr/clanak/karikatura>.
Pristupljeno 14. srpnja 2024.

Slika 9. Pjer Križanić karikatura *Iz novinarskog društva, 1919*.

Izvor: Dulibić, F. (2021). Zagrebačko razdoblje Pjera Križanića. *Život umjetnosti: časopis o modernoj i suvremenoj umjetnosti i arhitekturi*, 108(1), str. 79.

Slika 10. Slika 10. Emanuel Vidović, *Sudac*, 1908.

Izvor: Šegvić, E. (2010). Karikature Emanuela Vidovića. *Kulturna baština*, 36, str. 81.

<https://hrcak.srce.hr/file/98160>. Pristupljeno: 21. srpnja 2024.

Slika 11. Ico Voljevica, *Grga*, 1971.

Izvor: Hrvatska enciklopedija (n. d.). Voljevica, Ismet (Ico).
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/voljevica-ismet>. Pristupljeno 20. srpnja 2024.

Slika 12. Srećko Puntarić, karikatura *Felix*

Izvor: Hrvatska enciklopedija (n. d.). Puntarić, Srećko (Felix).
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/puntaric-srecko>. Pristupljeno 20. srpnja 2024.

Slika 13. Reisingerova karikatura *Bez riječi*

Izvor: Hrvatska enciklopedija (n. d.). *Karikatura*. <https://enciklopedija.hr/clanak/karikatura>.
Pristupljeno 14. srpnja 2024.

Slika 14. Učenički rad, 4.C razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 15. Učenički rad, 4.C razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 16. Učenički rad, 4.C razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 17. Učenički rad, 4.C razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 18. Učenički rad, 4.C razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 19. Učenički rad, 4.C razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 20. Učenički rad, 4.C razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 21. Učenički rad, 4.C razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 22. Učenički rad, 3.A. razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 23. Učenički rad, 3.A. razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 24. Učenički rad, 3.A. razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 25. Učenički rad, 3.A. razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 26. Učenički rad, 3.A. razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 27. Učenički rad, 3.A. razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 28. Učenički rad, 3.A. razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 29. Učenički rad, 3.A. razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 30. Učenički rad, 3.B razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 31. Učenički rad, 3.B razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 32. Učenički rad, 3.B razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 33. Učenički rad, 3.B razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 34. Učenički rad, 3.B razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 35. Učenički rad, 3.B razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 36. Učenički rad, 3.B razred, izvor: Veronika Mahić

Slika 37. Učenički rad, 3.B razred, izvor: Veronika Mahić

Popis grafikona i tablica

Grafikon 1. Postotak učenika/učenica prema razredima.

Grafikon 2. Upoznatost učenika/učenica s likovnim pojmom karikature

Grafikon 3. Stavovi učenika/učenica o likovnom oblikovanju karikature.

Grafikon 4. Preferencije učenika prema vrsti karikature.

Grafikon 5. Učeničke preferencije likovnih tehnika.

Grafikon 6. Zainteresiranost djece za više nastavnih sati likovne kulture na kojima će se oblikovati karikature.

Grafikon 7. Emocije učenika tijekom stvaranja karikatura.

Tablica 1. Autoportret - karikatura (Dominacija veličine, pastel)

Tablica 2. „Životne nezgode“ (crtačka tekstura, obrisne i gradbene linije, crni flomaster)

Tablica 3. Portretna karikatura, Moj najbolji prijatelj (tonsko izražavanje, tempere)

Tablica 4. „Test iz matematike“ (kontrast obrisnih i gradbenih linija, tuš)

Tablica 5. Portretna karikatura „Prijatelj iz klupe“ (komplementarni kontrast, pastele)

Tablica 6. Situacijska karikatura „Veliki odmor“ (obrisne i gradbene linije, tuš)

ANKETA

Dragi učenici!

Pred Vama se nalazi anketni upitnik koji služi za znanstveno ispitivanje u sklopu Diplomskog rada – Karikatura u dječjem stvaralaštvu. Ispitivanje je anonimno, a prikupljeni podaci koristit će se isključivo u istraživačke svrhe i neće se zlorabiti na bilo koji način. Ankete je podijeljena u dva dijela, prvi dio rješavate prije izrade Vaših radova, a drugi dio nakon oblikovanja karikatura.

Zahvaljujem Vam na suradnji!

PRVI DIO ANKETE

Znate li što je karikatura?

Zaokruži odgovor

- a) Znam
- b) Ne znam
- c) Nisam sigurna/siguran

Jeste li se ikada susreli s likovnim oblikom karikature i gdje?

- a) Da

Obrazloženje: _____

- b) Ne

DRUGI DIO ANKETE

1. Volite li crtati i slikati karikature?

- a) Volim
- b) Ne volim
- c) Svejedno mi je

Obrazloženje:

2. Što vam se više sviđa?

- a) Portretna karikatura
- b) Situacijska karikatura

Obrazloženje:

3. Volite li više crtati i slikati portretnu ili situacijsku karikaturu?

- a) Portretna karikatura
- b) Situacijska karikatura

Obrazloženje:

Koja vam se likovna tehnika više svidjela pri oblikovanju karikature?

a) Pastel

b) Flomaster

Obrazloženje:

4. Želite li češće slikati i crtati karikature?

a) Da

b) Ne

c) Svejedno mi je

Obrazloženje:

6. Što vam je bilo najzahtjevnije, a što najlakše prilikom oblikovanja karikature?

Obrazloženje:

7. Kako ste se osjećali prilikom oblikovanja karikature?

Obrazloženje:

DRUGI DIO ANKETE

1. Volite li crtati i slikati karikature?

- a) Volim
- b) Ne volim
- c) Svejedno mi je

Obrazloženje:

2. Što vam se više sviđa?

- a) Portretna karikatura
- b) Situacijska karikatura

Obrazloženje:

3. Volite li više crtati i slikati portretnu ili situacijsku karikaturu?

- a) Portretna karikatura
- b) Situacijska karikatura

Obrazloženje:

4. Koja vam se likovna tehnika više svidjela pri oblikovanju karikature?

a) Tempera

b) Tuš- lavirani tuš

Obrazloženje:

5. Želite češće slikati i crtati karikature?

a) Da

b) Ne

c) Svejedno mi je

Obrazloženje:

6. Što vam je bilo najzahtjevnije, a što najlakše prilikom oblikovanja karikature?

Obrazloženje:

7. Kako ste se osjećali prilikom oblikovanja karikature?

Obrazloženje:

DRUGI DIO ANKETE

1. Volite li crtati i slikati karikature?

- a) Volim
- b) Ne volim
- c) Svejedno mi je

Obrazloženje:

2. Što vam se više sviđa?

- a) Portretna karikatura
- b) Situacijska karikatura

Obrazloženje:

3. Volite li više crtati i slikati portretnu ili situacijsku karikaturu?

- a) Portretna karikatura
- b) Situacijska karikatura

Obrazloženje:

4. Kojá vâ se likovna tehnika više svidjela pri oblikovanju karikature?

a) Pastel

b) Tuš-lavirani tuš

Obrazloženje: _____

5. Źelite češće slikati i crtati karikature?

a) Da

b) Ne

c) Svejedno mi je

Obrazloženje:

6. Što vâ je bilo najzahtjevnije, a što najlakše prilikom oblikovanja karikature?

Obrazloženje:

7. Kako ste se osjećali prilikom oblikovanja karikature?

Objasnite:

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja VERONIKA MAHIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e magistra/magistrice PRIMARNOG OBRAZOVANJA, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 19. rujna 2024.

Potpis: *Veronika Mahić*

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada

(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: VERONIKA MAHIĆ

Naslov rada: KARIKATURA U DJEČJEM STVARALAŠTVU

Znanstveno područje i polje: INTERDISCIPLINARNO ZNANSTVENO PODRUČJE OBRAZOVNE ZNANOSTI

Vrsta rada: DIPLOMSKI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

doc. dr. sc. Dubravka Kuščević

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

_____ Članovi
povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

izv. prof. dr. sc. Marija Brajčić

doc. dr. sc. Dubravka Kuščević

doc. dr. sc. Suzana Tomaš

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 19. rujna 2024.

Potpis studenta/studentice:

Veronika Mahić

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.